



***Компаративна анализа социјалног  
предухећништва у Србији и  
Северној Македонији: изазови,  
моћућности и прећоруде за  
ћолићике*** ***Компаративна анализа  
социјалног предухећништва у  
Србији и Северној Македонији:  
изазови, моћућности и прећоруде  
за ћолићике***

***Лесковац 2024***

## Садржај

|                                                                                                                                 |    |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| <b>Ја. Увод у социјална предузећа</b> .....                                                                                     | 3  |
| <b>II. Социјална предузећа у Србији</b> .....                                                                                   | 5  |
| А . Доприноси и фокус.....                                                                                                      | 5  |
| Б . Изазови и ограничења .....                                                                                                  | 6  |
| Ц . Финансирање пејзажа .....                                                                                                   | 7  |
| Д . Правни оквир .....                                                                                                          | 8  |
| Е . Улога међународних организација.....                                                                                        | 9  |
| <b>III. Социјална предузећа у Северној Македонији</b> .....                                                                     | 10 |
| А . Доприноси и фокус.....                                                                                                      | 10 |
| Б . Изазови и ограничења .....                                                                                                  | 11 |
| Ц . Финансирање пејзажа .....                                                                                                   | 12 |
| Д . Правни оквир .....                                                                                                          | 13 |
| Е . Улога међународних организација.....                                                                                        | 14 |
| <b>IV. Компаративна анализа: Србија и Северна Македонија</b> .....                                                              | 14 |
| <b>В. Заједнички изазови и могућности за социјална предузећа у Србији и Северној Македонији: компаративна перспектива</b> ..... | 18 |
| 1. Превазилажење негативних перцепција: помирење са социјалистичким наслеђем.....                                               | 19 |
| 2. Изградња подржавајућег екосистема: Темељ за раст .....                                                                       | 19 |
| 3. Развијање циљаних механизма финансијске подршке: подстицање одрживости .....                                                 | 20 |
| 4. Улагање у програме изградње капацитета: култивисање вештина за успех.....                                                    | 21 |
| 5. Сарадња и партнерства: Искориштавање колективне снаге .....                                                                  | 22 |
| <b>VI. Вишеструка улога међународних организација у подршци социјалним предузећима у Србији и Северној Македонији</b> .....     | 23 |
| <b>VII. Фактори који ометају социјално предузетништво у Србији и Северној Македонији</b> .....                                  | 26 |
| 1. Правне и регулаторне баријере: .....                                                                                         | 26 |
| 2. Ограничен приступ финансијама: .....                                                                                         | 26 |
| 3. Неразвијени екосистеми подршке: .....                                                                                        | 27 |
| 4. Низак ниво свести јавности:.....                                                                                             | 27 |
| 5. Примери изазова: .....                                                                                                       | 27 |

|                                                                                                                          |           |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------|
| <b>VIII. Правно признавање и дефинисање социјалних предузећа у Србији и<br/>Северној Македонији .....</b>                | <b>28</b> |
| <b>IX. Фактори који доприносе недостатку заједничког разумевања социјалних<br/>предузећа у Северној Македонији .....</b> | <b>30</b> |
| <b>X. Поређење филантропије и друштвених инвестиција у Србији и Северној<br/>Македонији: нијансирана слика .....</b>     | <b>34</b> |

## A. Увод у социјална предузећа

Социјална предузећа су предузећа која имају за циљ да направе позитиван друштвени утицај уз стварање прихода <sup>1</sup>. Они се разликују од традиционалних предузећа, која дају приоритет максимизацији профита за власнике или акционаре.

### Дефиниција и карактеристике социјалних предузећа:

Социјална предузећа су део социјалне економије, која наглашава социјалну инклузију, социјалну заштиту и социјални капитал са развојном перспективом <sup>2</sup>. То их издваја од традиционалних предузећа фокусираних на профит.

ЕМЕС (Европска истраживачка мрежа) дефинише социјална предузећа као приватне, независне институције које доследно пружају услуге које се баве социјалним потребама или општим <sup>3</sup> добром.

Кључне карактеристике социјалних предузећа су:

- **\*\* Директан ангажман у производњи и / или продаји робе и услуга \*\*** [4]: Ово је у супротности са непрофитним организацијама које су првенствено фокусиране на заговарање или имплементацију грантова.
- **\*\*Висок степен аутономије упркос примању грантова или донација \*\***: Акционари у социјалним предузећима могу учествовати у доношењу одлука и напустити предузеће ако то желе [5].
- **\*\*Предузетнички дух и учешће на тржишту су од суштинског значаја \*\***: Социјална предузећа се суочавају са финансијским ризицима и зависе од напора чланова да обезбеде ресурсе, наглашавајући њихову предузетничку природу и ангажовање на тржишту [5].
- **Фокусирајте се на друштвени утицај уз економску одрживост:**

Примарни циљ социјалних предузећа је да генерише друштвени утицај, а не профит за власнике или акционаре. Они то постижу пружањем робе и услуга на тржишту, дајући приоритет социјалним циљевима.

---

<sup>1</sup> Европска комисија дефиниција социјалног предузећа:

Социјално предузеће је ојераџер у социјалној економији чији је главни циљ да има друштвени утицај, а не да остварује профит за своје власнике или акционаре. Она послује пружајући робу и услуге за тржиште на предузетнички и иновативан начин и користи свој профит првенствено за реализацију социјалних циљева. Њиме се управља на отворен и одговоран начин, а посебно укључује запослене, пошрошаче и заинтересоване стране на које утичу његове комерцијалне активности.

“Социјално предузетништво за жене у руралним подручјима”

<sup>2</sup> Социјална економија је део економије која је повезана са социјалном инклузијом, социјалном заштитом и социјалним капиталом са нагласком на перспективу развоја (Дефоурни, 1999)

<sup>3</sup> Студија ОЕЦД-ЛЕЕД програма Јачање социјалног предузетништва и стварања социјалних предузећа

- **Циљање рањивих и маргинализованих група:**

Социјална предузећа често стварају радна места, често за појединце из угрожених друштвених група <sup>4 5</sup>. На пример, у Србији, Закон о професионалној рехабилитацији особа са инвалидитетом промовише оснивање предузећа која запошљавају особе са инвалидитетом <sup>6</sup>.

- **Растући глобални тренд са специфичним значајем у постсоцијалистичким контекстима:**

Социјално предузетништво је растући глобални тренд, посебно релевантан у постсоцијалистичким контекстима <sup>7</sup>.

У Србији, социјално предузетништво је од 2000. године стекло значајно признање као важно средство за решавање друштвених потреба и промовисање економског раста <sup>8</sup>. Упркос социјалистичкој прошлости која је замаглила границе између социјалних предузећа и државних предузећа, Србија је остварила значајан напредак у развоју овог сектора.

Слично томе, Северна Македонија је у раним фазама развоја свог екосистема социјалног предузетништва. Иако земљи недостаје правни оквир за признавање и регулисање ових предузећа, расте интересовање за њихово коришћење за друштвено добро. <sup>9</sup>

---

<sup>4</sup> Иницијатива за социјално предузеће (Брисел, 25.10.2011, ЦОМ (2011) 682 финал) 2 [хттпс://ец.еуропа.еу/гроувтх/цонтент/социал-ентерприсес-анд-социал-ецоному-гоинг-форвард-0\\_ен](https://ec.europa.eu/growth/content/social-entrepreses-and-social-economy-goings-forward-0_en)

<sup>5</sup> Репорт Социал Ецоному Мап: Мап оф Еуропеан анд Натионал Социал Ецоному Институтионс анд Организатион, Брисел: ДИЕСИС, 2008, стр. 7 – 9, [www.економиасполезна.пл](http://www.економиасполезна.пл) 2 Пиотр Фрацзак и Јан Јакуб Вугнански: Тхе Полисх Модел оф тхе Социал Ецоному: Рецоммендатионс фор Гроувтх, Варшава: Фоундатион фор Социал анд Ецономиц Иниџиативес, 2008, стр. 8 3 Репорт Социал Ецоному Мап: Мап оф Еуропеан анд Натионал Социал Ецоному Институтионс анд Организатионс, Брисел: ДИЕСИС, 2008, стр. 7, [www.економиасполезна.пл](http://www.економиасполезна.пл) 4

[хттп://www.социалецономусцотланд.инфо/сцво/цонтент/речник/глоссару.асп#2](http://www.социалецономусцотланд.инфо/сцво/цонтент/речник/глоссару.асп#2)

<sup>6</sup> Цвејић, С. (2018:45), *Социал ентџерприсес анд ѿхеир ецосусѿемс ин Еуроѿе, Цоунѿру Фицхе: Срѿѿиа, Еуроѿеан Унион 12 &quoѿ;Сл. ѿласник РС&quoѿ;,, но. 24/2011 13 &quoѿ;Сл. ѿласник РС&quoѿ;,, но. 36/2009 и 32/2013*

<sup>7</sup> *Значење и облици социјалноѿ ѿпредузеѿнишѿва (Раичеѿић, 2012: 13-18)*

<sup>8</sup> [хѿѿѿѿ://www.ѿарламенѿ.ѿов.РС/уѿлоаѿ/арѿхиве/филес/ѿир/ѿѿф/ѿредлози\\_закона/1688-13.ѿѿф](http://www.ѿарламенѿ.ѿов.РС/уѿлоаѿ/арѿхиве/филес/ѿир/ѿѿф/ѿредлози_закона/1688-13.ѿѿф) 9 [хѿѿѿѿс://www.минрзс.ѿов.рс/ср/докуменѿи/осѿѿало/јавна-расѿѿраѿа-о-наѿрѿѿу-закона-о-соѿијалном-ѿредузеѿнисѿѿу](http://www.минрзс.ѿов.рс/ср/докуменѿи/осѿѿало/јавна-расѿѿраѿа-о-наѿрѿѿу-закона-о-соѿијалном-ѿредузеѿнисѿѿу) 10 [хѿѿѿѿ://ец.еуроѿа.еу/ѿрансѿаренѿу/реѿеѿѿерѿ/инѿех.ѿѿм?go=ѿроуѿДеѿѿаил.ѿроуѿДеѿѿаил&амѿ;ѿроуѿИД=2753](http://ec.europa.eu/ѿрансѿаренѿу/реѿеѿѿерѿ/инѿех.ѿѿм?go=ѿроуѿДеѿѿаил.ѿроуѿДеѿѿаил&амѿ;ѿроуѿИД=2753)

<sup>9</sup> Дефоурни, Јаѿѿуес, анд Мартхе Нуссенс. &quoѿ;Социјално предузеће у Евроѿи: Увод у ажурирање.&quoѿ; Социјална предузећа у Евроѿи: Најновиѿи трендови и развој, ЕМЕС Евроѿска истраживачка мрежа

## Б. Социјална предузећа у Србији

Од 2000. године, Србија је доживела пораст значаја социјалног предузетништва за решавање социјалних питања и подстицање економске експанзије. Овај одељак ће истражити доприносе, изазове, финансирање, правни оквир и улогу међународних организација у обликовању сектора социјалног предузетништва у Србији.

### А. Доприноси и фокус

Социјална предузећа у Србији доприносе широком спектру друштвених потреба и присутна су у различитим секторима, што указује на њихову прилагодљивост и одзивност на различите друштвене изазове:

**Стварање радних места:** Кључни допринос социјалних предузећа у Србији је отварање радних места, посебно за појединце који се суочавају са препрекама у традиционалном запошљавању. Ова предузећа нуде пут за интеграцију рањивих група у радну снагу.

**Социјална инклузија:** Социјална предузећа активно промовишу социјалну инклузију запошљавањем и оснаживањем појединаца који су често маргинализовани у друштву. Они пружају могућности за лични и професионални развој, подстичући осећај припадности и сопствене вредности међу рањивим групама <sup>10</sup>.

**Суочавање са сиромаштвом у руралним подручјима:** Препознајући економске разлике између урбаних и руралних подручја, нека социјална предузећа у Србији фокусирају се на стварање могућности запошљавања у руралним заједницама. Ово је посебно важно с обзиром на то да је значајан део становништва Србије изложен ризику од сиромаштва, укључујући и оне који живе у руралним подручјима.

---

<sup>10</sup> (Цвејић, 2008: 53, Репу-блички завод за статистику, 2014: 35)

**Различити сектори: Социјална** предузећа послују у различитим секторима, одражавајући ширину њиховог утицаја и њихову способност да задовоље низ социјалних потреба. Од пољопривреде и производње хране до креативних индустрија, малопродаје и социјалних услуга, ова предузећа показују свестраност у решавању друштвених изазова <sup>11</sup>

**Одрживи развој:** Све већи број социјалних предузећа укључује принципе одрживог развоја у своје пословање. Ангажовањем у органској производњи, промовисањем еколошких пракси и решавањем еколошких проблема, они доприносе одрживијој будућности.

## Б. Изазови и ограничења

Упркос позитивним доприносима, социјална предузећа у Србији суочавају се са изазовима који ометају њихов раст и одрживост:

**Ограничена финансијска средства:** Приступ финансирању остаје значајна препрека за социјална предузећа у Србији. Недостатак наменских шема финансирања, заједно са ограниченим приступом традиционалним банкарским кредитима, представља стални изазов за њихово пословање и планове ширења.

**Правни и регулаторни оквир:** Одсуство свеобухватног правног оквира посебно дизајнираног за социјална предузећа ствара двосмисленост и ограничава њихову способност да ефикасно раде. Без јасног правног признања, приступ специфичним бенефицијама и механизмима подршке дизајнираним за социјална предузећа постаје тешко <sup>12</sup>.

**Ограничена свест и разумевање:** Недостатак свести и разумевања модела социјалног предузећа у широј јавности, потенцијални инвеститори, па чак и неки владини званичници представља препреку њиховом ширем препознавању и подршци. То се често претвара у потешкоће у привлачењу инвестиција, формирању партнерстава и стицању поверења јавности <sup>13</sup>.

**Ограничен приступ тржишту: Социјална** предузећа често боре да се такмиче на отвореном тржишту због фактора као што су ограничени маркетиншки буџети, недостатак приступа дистрибутивним мрежама, и конкуренција од успостављених предузећа. Ово наглашава потребу за механизмима подршке који могу изједначити услове.

---

<sup>11</sup> „Социјално предузетништво за жене из руралних подручја“;

<sup>13</sup> (Варга ), 2017, Цвејић, 2018

**Потребе за изградњом капацитета:** Многа социјална предузећа захтевају изградњу капацитета у областима као што су финансијско управљање, маркетинг, стратешко планирање и развој пословања. Пружање могућности обуке и менторства је од кључног значаја за јачање њихових унутрашњих структура и обезбеђивање дугорочне одрживости.

## Ц. Финансирање пејзажа

Финансирање социјалних предузећа у Србији се развија, са комбинацијом нових и успостављених извора финансирања:

**Владине субвенције и субвенције:** Иако је посебан закон за социјална предузећа још увек у изради, Влада Србије нуди неке механизме подршке. На пример, Закон о професионалној рехабилитацији особа са инвалидитетом обезбеђује субвенције за предузећа која запошљавају особе са инвалидитетом <sup>14</sup>. Поред тога, иницијативе попут пројекта „500 задруга за 500 села“, чији је циљ подршка задругама у руралним подручјима, представљају могућности за социјална предузећа структурирана као задруге.

**Међународне донаторске организације:** Међународне донаторске организације играју кључну улогу у подршци социјалним предузећима у Србији. Организације попут УНДП-а, кроз Миленијумски развојни фонд, и Немачке организације за међународну сарадњу (ГИЗ) обезбеђују грантове, програме изградње капацитета и техничку помоћ <sup>15</sup>.

**Филантропске фондације:** Приватне фондације, укључујући међународне и домаће субјекте, све више усмеравају своју подршку према социјалним предузећима. Примери укључују УниЦредит фондацију, Ерсте фондацију и Фондацију Дивац, које

---

<sup>14</sup> Цвејић, С. (2018:45), *Социал ентџерприсес анд ѿхеир ецосусѿемс ин Еуроѿе, Цоунѿру Фицхе: Срѿѿиа, Еуроѿеан Унион 12 &quoѿ;Сл. ѿласник РС&quoѿ;*, но. 24/2011 13 &quoѿ;Сл. ѿласник РС&quoѿ;, но. 36/2009 и 32/2013

<sup>15</sup> [хттп://јатомогу.орг/индекс.пхп?р=сите/паѿе&амп;ид=1](http://jatomogu.org/индекс.пхп?р=сите/паѿе&амп;ид=1)

подржавају социјална предузећа кроз грантове, кредитне програме и иницијативе које промовишу комерцијализацију њихових производа <sup>16</sup>.

**Инвеститори са друштвеним утицајем:** Иако је још увек у настајању, инвестициони екосистем друштвеног утицаја постепено добија на снази у Србији. Инвеститори вођени финансијским приносима и друштвеним утицајем почињу да препознају потенцијал социјалних предузећа.

**Иницијативе за друштвено одговорно пословање (ДОП):** Предузећа у Србији све више укључују друштвену одговорност у своје пословне праксе. То укључује партнерство са социјалним предузећима, њихово укључивање у ланце снабдевања, пружање менторства и подршку иницијативама које су у складу са њиховим циљевима ДОП-а.

## Д. Правни оквир

Србија тренутно настоји да успостави посебан правни оквир за социјална предузећа. Међутим, у одсуству посебног закона, други правни акти пружају неке путеве за њихово функционисање и подршку:

**Недостатак посебног закона:** Упркос вишеструким покушајима од 2008. године, Србија још увек нема посебан закон који дефинише и регулише социјална предузећа. Овај правни јаз ствара неизвесности за социјалне предузетнике, ометајући њихову способност да приступе прилагођеним бенефицијама и раде у јасном правном оквиру.

**Закон о професионалној рехабилитацији особа са инвалидитетом:** Овај закон, иако није посебно дизајниран за социјална предузећа, нуди оквир за предузећа која имају за циљ да запосле особе са инвалидитетом. Ове компаније могу имати користи од државних субвенција и пореских олакшица <sup>17</sup>.

**Закон о јавним набавкама:** Закон о јавним набавкама пружа оквир за социјална предузећа да потенцијално добију преференцијални третман на јавним тендерима. Члан 76 предвиђа да јавне институције могу укључити социјалне и еколошке

---

<sup>16</sup> [хттп://www.еминс.орг/социјалне-јавне-набавке-где-јавне-власти-срецу-друштвени-аспект-одрживог-развоја/](http://www.еминс.орг/социјалне-јавне-набавке-где-јавне-власти-срецу-друштвени-аспект-одрживог-развоја/) 18 &quot;Сл. гласник РС&quot;, бр. 124/2012, 14/2015 и 68/2015, [хттпс://www.параграф.рс/прописи/закон\\_о\\_јавним\\_набавкама.хтмл](http://www.параграф.рс/прописи/закон_о_јавним_набавкама.хтмл)

<sup>17</sup> Закон о професионалној рехабилитацији и запошљавању - &quot;Сл. газник РС&quot;, број 24/2011 члан 45. Социјално предузеће, у смислу овог закона, је предузеће које је основано ради обављања послова у циљу задовољавања потреба особа са инвалидитетом, а које, без обзира на укупан број запослених, запошљава најмање једно лице са инвалидитетом.

критеријуме у своје процесе набавке, потенцијално стварајући могућности за социјална предузећа <sup>18</sup>.

**Закон о привредним друштвима:** Социјална предузећа такође могу да се региструју у складу са Законом о привредним друштвима, иако овај акт првенствено регулише профитне субјекте. Ово наглашава потребу за посебним правним оквиром који се посебно бави двоструком социјалном и економском мисијом социјалних предузећа.

## Е . Улога међународних организација

Међународне организације играју кључну улогу у подршци развоју социјалних предузећа у Србији. Њихови доприноси су вишеструки:

**Финансијска и техничка помоћ:** Организације попут УНДП-а, ГИЗ-а и разних програма које финансира ЕУ пружају финансијску подршку, техничку експертизу и програме изградње капацитета. Ове иницијативе помажу у јачању оперативне и финансијске одрживости социјалних предузећа у Србији.

**Заговарање и подизање свести:** Међународне организације активно се залажу за политике и прописе који доприносе расту социјалних предузећа. Они раде са владиним агенцијама, организацијама цивилног друштва и другим заинтересованим странама како би подигли свест о друштвеним и економским предностима подршке овом сектору.

**Размена знања и примера добре праксе:** Ове организације олакшавају размену знања разменом примера добре праксе из других земаља, организовањем студијских посета и повезивањем српских социјалних предузетника са њиховим међународним колегама. Ова размена идеја и искустава доприноси изградњи јачег и повезанијег екосистема социјалног предузетништва.

---

<sup>18</sup> Закон о јавним набавкама<sup>18</sup>, усвојен 2012. године, пружа могућност за преференцијални статус социјалних предузећа на јавним тендерима. Чланом 76. овог закона јасно је прописано да јавне установе/организације могу на јавним тендерима додавати и друге, посебне критеријуме у вези са социјалним и еколошким циљем.

**Промовисање социјалне инклузије: Међународне** организације се често фокусирају на промовисање социјалне инклузије кроз подршку социјалним предузећима која запошљавају маргинализоване групе, укључујући особе са инвалидитетом, младе и жене у руралним подручјима. Подржавајући иницијативе које оснажују ове групе, оне доприносе инклузивнијем и праведнијем друштву.

**Социјално предузетништво, иако је још увек сектор у развоју у Србији, од 2000. године је направило похвалне кораке. Упркос текућим изазовима, сектор показује обећавајуће знакове раста и сазревања, вођен посвећеним појединцима, подржавајућим организацијама цивилног друштва и све већим учешћем међународних организација. Подржавајући правни оквир и већа свест биће од кључног значаја за остваривање пуног потенцијала социјалних предузећа у доприносу инклузивнијој и просперитетнијој Србији.**

## **В. Социјална предузећа у Северној Македонији**

### **А. Доприноси и фокус**

Док је Северна Македонија још увек у раним фазама развоја снажног сектора социјалног предузетништва, социјална предузећа су све више препозната по свом потенцијалу да се суоче са друштвеним изазовима и допринесу економском расту <sup>19</sup>. Слично трендовима у другим земљама, македонска социјална предузећа често се фокусирају на пружање услуга и стварање могућности запошљавања за рањиве групе.

20

---

<sup>19</sup> Дефоурни, Јацгуес, анд Мартхе Нуссенс. "Социјално предузеће у Европи: Увод у ажурирање." Социјална предузећа у Европи: Најновији трендови и развој, ЕМЕС Европска истраживачка мрежа

<sup>20</sup> Социјална предузећа и радна интеграција угрожених група у Македонији, Албанији и на Косову. - страница. 50 ИСБН 978-608-4684-13-8

Ова предузећа су посебно активна у областима као што су:

**Екологија :** Иницијативе које промовишу одрживост животне средине и решавање питања као што су управљање отпадом.

**Пољопривреда :** Подршка малим пољопривредницима, промовисање пракси органске пољопривреде и развој локалних прехранбених система.

**Пружање социјалних услуга:** Пружање основних услуга маргинализованим заједницама, укључујући особе са инвалидитетом и бескућнике.

**Креативне и уметничке активности:** Подстицање културног изражавања и пружање могућности за уметничко предузетништво.

## Б . Изазови и ограничења

Упркос свом потенцијалу, социјална предузећа у Северној Македонији суочавају се са значајним изазовима који ометају њихов раст и утицај.

Ови изазови укључују:

**Недостатак правног признања и регулаторног оквира:** **Постојећи** правни оквир у Северној Македонији експлицитно не признаје или регулише социјална предузећа и социјално предузетништво. Овај недостатак јасноће ствара неизвесност за предузетнике и инвеститоре, што отежава ефикасно успостављање и управљање социјалним предузећима. На пример, обезбеђивање финансирања, добијање

пореских олакшица и стварање подржавајућег екосистема за социјална предузећа отежано је одсуством посебног правног оквира.<sup>212223</sup>

**Ограничен приступ финансирању и финансијским средствима:** Приступ одговарајућим и довољним средствима представља велику препреку за социјална предузећа у Северној Македонији. Традиционалне финансијске институције често оклевају да улажу у социјална предузећа због својих двоструких социјалних и економских циљева и уочених већих ризика. Ограничена доступност прилагођених финансијских инструмената, као што су обвезнице друштвеног утицаја или вентуре филантропија, додатно ограничава раст сектора.

**Неадекватан екосистем подршке:** Развој успешног екосистема социјалног предузетништва захтева координиране напоре различитих заинтересованих страна, укључујући владине агенције, организације цивилног друштва, финансијске институције и образовне институције. У Северној Македонији, овај екосистем је још увек неразвијен, недостаје довољно услуга подршке, могућности умрежавања и програма за изградњу капацитета посебно дизајнираних за социјална предузећа.

**Ограничена јавна свест и разумевање:** Постоји општи недостатак свести и разумевања концепта социјалног предузетништва међу јавношћу, предузећа, па чак и унутар владе. Овај недостатак разумевања може довести до заблуда о природи и сврси социјалних предузећа, што отежава привлачење талената, купаца и подршке потенцијалних партнера.

## Ц. Финансирање пејзажа

Финансирање социјалних предузећа у Северној Македонији карактерише ослањање на међународне донаторе и ограничен број домаћих могућности финансирања.

**Међународни донатори:** Организације попут Европске уније и УНДП-а су биле кључне у пружању финансијске и техничке подршке за промоцију развоја социјалног предузетништва у Северној Македонији. Ови донатори се често фокусирају на изградњу капацитета, подизање свести и подршку пилот пројектима.

---

<sup>21</sup> Закон о волонтерству. Сл. Гласник РС Републике Македоније број 85/07

Министарство рада и социјалне политике. Стратегија промоције и развоја волонтерског  
[http://www.mtsp.gov.mk/WEBStorage/Филес/стратегија\\_волонтерство.пдф](http://www.mtsp.gov.mk/WEBStorage/Филес/стратегија_волонтерство.пдф)

<sup>22</sup> Влада Републике Македоније. Стратегија сарадње Владе са цивилним сектором. Концепт је доступан на  
[http://ecln.org/диндокументс/390\\_Мк%20Koncept%20na%20Strategijata%20za%20Sorabotka%202012-2017.пдф](http://ecln.org/диндокументс/390_Мк%20Koncept%20na%20Strategijata%20za%20Sorabotka%202012-2017.пдф)

<sup>23</sup> Ревидирана Национална стратегија за смањење сиромаштва и социјалне искључености  
<http://mtsp.gov.mk/WEBStorage/Филес/strategy.пдф>

**Владини програми:** Иако не постоје посебни програми финансирања искључиво за социјална предузећа, неке владине иницијативе индиректно подржавају њихове активности. На пример, Агенција за запошљавање обезбеђује грантове за самозапошљавање, којима могу приступити социјални предузетници. Међутим, ови програми нису прилагођени специфичним потребама социјалних предузећа и можда неће бити довољни за подстицање њиховог раста.

**Ангажовање приватног сектора:** Подршка приватног сектора за социјална предузећа у Северној Македонији је релативно ограничена.<sup>9</sup> Док неке компаније могу да се укључе у иницијативе друштвено одговорног пословања које индиректно користе социјалним предузећима, постоји недостатак структурираних механизма за улагања приватног сектора у сектор.

## Д. Правни оквир

Као што је раније наведено, значајан изазов за социјална предузећа у Северној Македонији је одсуство посебног правног оквира. Тренутно, социјална предузећа нису призната као посебна правна лица, и не постоје посебни закони или прописи који регулишу њихово оснивање, рад или опорезивање.<sup>24</sup>

Овај недостатак правног признања има неколико импликација:

**Потешкоће у приступу финансирању и подршци:** Без законске дефиниције социјалног предузећа, постаје изазов за ове субјекте да јасно артикулишу своју мисију и покажу свој друштвени утицај, што су често предуслови за приступ финансирању од донатора и инвеститора.

**Ограничен приступ могућностима јавних набавки:** У многим земљама, социјална предузећа имају користи од преференцијалног третмана у процесима јавних набавки, омогућавајући им да се такмиче за владине уговоре и остварују приходе. Међутим, одсуство правног оквира у Северној Македонији спречава социјална предузећа да искористе ове могућности.

**Недостатак јасноће о пореском третману:** Без посебних пореских прописа за социјална предузећа, постоји двосмисленост у вези са њиховим пореским обавезама, потенцијално омета њихову финансијску одрживост.

---

<sup>24</sup> Закон о социјалном осигурању. Сл. Гласник РС Републике Македоније број 79/09

(Закон о локалној самоуправи). Сл. Гласник РС Македоније бр. 5/2002

Југоисточна Европа 2020 – радна места и просперитет у европској перспективи.

Савет за регионалну сарадњу. [хттп://www.рцц.инт/филес/усер/доцс/репортс/SEE2020-Стратеги.пдф](http://www.рцц.инт/филес/усер/доцс/репортс/SEE2020-Стратеги.пдф)

Стратешка студија о развоју социјалне економије у контексту Стратегије Југоисточне Европе 2030. [хттпс://www.рцц.инт/see2030/](http://www.рцц.инт/see2030/)

Државни завод за статистику Македоније. [хттп://www.стат.гов.мк/ОбластОпсто.аспх?ид=14](http://www.стат.гов.мк/ОбластОпсто.аспх?ид=14)

Државни завод за статистику Македоније. [хттп://www.стат.гов.мк/ПриказиСоопстение.аспх?рбртхт=115](http://www.стат.гов.мк/ПриказиСоопстение.аспх?рбртхт=115)

## Е . Улога међународних организација

Међународне организације играју кључну улогу у подршци развоју сектора социјалног предузетништва у Северној Македонији.

Ове организације доприносе:

**Пружање финансијске и техничке помоћи:** Донатори попут ЕУ подржали су пројекте фокусиране на јачање екосистема социјалног предузетништва, изградњу капацитета социјалних предузећа и промовисање њиховог правног признања.

**Олакшавање размене знања и умрежавања:** Међународне организације често организују радионице, конференције и студијска путовања која омогућавају македонским заинтересованим странама да уче из најбољих пракси у другим земљама и повежу се са међународним стручњацима и потенцијалним инвеститорима.

**Заговарање промене политике:** Кроз свој ангажман са владом, међународне организације играју важну улогу у заговарању развоја подржавајућег правног оквира и политика које подстичу раст социјалних предузећа у Северној Македонији.

Социјална предузећа у Северној Македонији показују свој потенцијал да се суоче са социјалним и еколошким изазовима, истовремено доприносећи економском развоју. Међутим , одсуство јасног правног оквира, ограничен приступ финансирању и екосистем подршке у настајању представљају значајне изазове за њихов раст. Да би се у потпуности остварио потенцијал социјалног предузетништва, потребни су заједнички напори креатора политике, цивилног друштва, приватног сектора и међународних организација како би се створило повољно окружење за социјална предузећа да напредују.

## Г. Компаративна анализа: Србија и Северна Македонија

## **Пејзаж социјалних предузећа у Србији: Сналажење у индиректној подршци и бирократији**

Сектор социјалних предузећа у Србији функционише усред пејзажа индиректне подршке и сталних бирократских изазова. Док наменски правни оквир остаје тачка текућег заговарања, постојеће политике и активни програми тржишта рада пружају одређену меру подршке.

### **Механизми индиректне подршке:**

**Подстицаји за запошљавање особа са инвалидитетом:** Закон о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом у Србији издваја се као значајан акт закона, који нуди подстицаје за предузећа која запошљавају особе са инвалидитетом. Ови подстицаји, укључујући субвенционисане плате и пореске олакшице, подстакли су трансформацију бивших „заштићених радионица“ у приватна предузећа која смислено интегришу особе са инвалидитетом у радну снагу. Овај оквир, иако специфичан, показује потенцијални утицај циљане подршке у контексту Србије.

**Преференције јавних набавки:** Закон о јавним набавкама, усвојен 2012. године, уводи могућност повлашћеног третмана социјалних предузећа на јавним тендерима. Члан 76 овог закона овлашћује јавне институције да укључе социјалне и еколошке критеријуме у своје процесе набавке, потенцијално отварајући врата социјалним предузећима да обезбеде уговоре и допринесу јавном добру. Међутим, реализација овог потенцијала зависи од активне имплементације и одређивања приоритета друштвене вредности од стране набавке субјеката.

**Финансијски програми у настајању:** У другој деценији 21. века дошло је до појаве финансијских програма који су осмишљени да ојачају сектор социјалних предузећа у Србији. Иницијативе као што су Фонд за подршку социјалним предузећима, „Идеје за боље сутра“, „Корак по корак“ и „Плантажа за будућност“ нуде грантове, кредите и прилагођене банкарске услуге за подршку стварању и расту социјалних предузећа. Утицај ових програма, док се још увек развија, сигнализира све веће препознавање потребе за циљаном финансијском подршком у сектору.

### **Бирократске препреке и напори заговарања:**

**Одсуство посебног закона:** Упркос поновљеним покушајима, Србији још увек недостаје свеобухватан закон који посебно регулише социјална предузећа. Ово одсуство ствара двосмисленост и омета раст сектора тако што не пружа јасан правни идентитет и повезане бенефиције. Напори заговарања за наменски правни оквир и даље постоје, а актери истичу потребу за подржавајућим екосистемом који подстиче социјално предузетништво као покретач друштвеног добра и економског развоја.

**Ограничен приступ финансијама:** Док се појављују финансијски програми посвећени социјалним предузећима, приступ капиталу остаје значајна препрека. За разлику од неких земаља ЕУ, социјална предузећа у Србији се боре са ограниченим приступом грантовима, приватним инвестицијама и прилагођеним финансијским инструментима. Овај ограничени приступ финансијама представља препреку за стварање нових социјалних предузећа и омета раст и скалирање постојећих.

**Свест и разумевање:** Иако је свест о социјалном предузетништву порасла у Србији, темељно разумевање концепта и његовог потенцијала остаје неравномерно распоређено. Овај недостатак свеобухватног разумевања може се претворити у пропуштене прилике за сарадњу, инвестиције и подршку политици.

### ***Пејзаж социјалног предузећа у Северној Македонији: њежња ка прекозновању и сорајешком правцу***

Екосистем социјалног предузећа Северне Македоније, иако одражава неке изазове са којима се суочава Србија, бори се са недостатком консолидованих информација. Сектор у настајању, Северна Македонија се залаже за правно признање и свеобухватну националну стратегију за откључавање потенцијала социјалног предузетништва.

### **Паралеле са Србијом и приоритети заступања:**

**Одсуство правног признања:** Слично као и у Србији, Северној Македонији недостаје посебан правни оквир који дефинише и регулише социјална предузећа. Ово одсуство доводи до неизвесности за постојећа социјална предузећа и обесхрабрује стварање нових. Групе за заступање наглашавају потребу за правним признањем како би се обезбедила јасноћа, легитимитет и једнаки услови за социјална предузећа да напредују.

**Потреба за националном стратегијом:** Заинтересоване стране у Северној Македонији активно се залажу за развој и имплементацију националне стратегије посвећене развоју социјалних предузећа. Ова стратегија, тврде они, треба да оцрта јасну визију, циљеве и циљане интервенције за подстицање подржавајућег екосистема за социјална предузећа да цветају.

**Ограничена доступност информација:** Прикупљање свеобухватних података о сектору социјалних предузећа у Северној Македонији показало се изазовним. Овај недостатак лако доступних информација омета истраживање, напоре заговарања и развој политика заснованих на доказима. Изградња робусне базе знања је од кључног значаја за разумевање величине, утицаја и потреба за подршком сектора.

### **Потенцијал за раст и развој:**

Упркос препрекама, Северна Македонија поседује потенцијал да негује живахан сектор социјалног предузећа. Растуће цивилно друштво, растуће препознавање

потенцијала социјалног предузетништва и све веће интересовање међународних актера постављају темеље за будући раст.

### ***Филантропија и социјална улагања: упоредни поглед***

**Србија :** Филантропско давање и социјална улагања у Србији, иако су у порасту, остају релативно неразвијене у поређењу са етаблираним економијама. Међутим, иницијативе као што је Цаталуст Балканс раде на ширењу и јачању филантропских екосистема промовисањем прикупљања података, подстицање дијалога и заговарањем повећаних улагања у социјални сектор.

**Северна Македонија:** Информације о филантропским активностима и социјалним инвестицијама у Северној Македонији нису тако лако доступне путем наведених извора. Потребна су даља истраживања како би се разумео обим и обим ових активности.

### ***Финансирање ђејзажа: заједнички изазови у присују калпалу***

И Србија и Северна Македонија деле велику ослањање на грантове као примарни извор финансирања за социјална предузећа. Приватне инвестиције остају ограничене, а приступ државној подршци представља значајне изазове због недостатка правног признања и наменских механизма финансирања. Ово претерано ослањање на грантове ствара нестабилност и ограничава дугорочну одрживост социјалних предузећа у обе нације.

#### **Слиности:**

**Грант зависност: Социјална** предузећа у обе земље у великој мери зависе од грантова од међународних донатора, фондација, и, у мањој мери, владиних програма. Ова зависност их чини рањивим на флукуације финансирања и често не успева да обезбеди дугорочну финансијску сигурност потребну за одрживи раст.

**Ограничена приватна улагања:** Приватни сектор у Србији и Северној Македонији тек треба да у потпуности прихвати улагања у социјална предузећа као главну праксу. Фактори који доприносе овом оклевању укључују недостатак свести о потенцијалним финансијским и социјалним повратима, ограничене резултате успешних социјалних предузећа и недостатак прилагођених инвестиционих средстава која задовољавају јединствене карактеристике сектора.

**Изазови приступа државној подршци:** Одсуство наменских правних оквира у обе земље ствара потешкоће у приступу прилагођеној државној подршци за социјална предузећа. Без јасног правног признања, социјална предузећа често не испуњавају услове за посебне програме финансирања, пореске олакшице или друге облике владине помоћи дизајниране да подстакну раст сектора.

### ***Разлике у финансирању ђејзажа***

#### **Србија:**

**Емергинг Финанциал Инструментс:** Србија је била сведок појаве нових финансијских инструмената и програма посебно дизајнираних за подршку социјалним предузећима. Иницијативе као што су Фонд за подршку социјалним предузећима и програми које нуде Ерсте банка и УниЦредит Банк нуде грантове, кредите и прилагођене банкарске услуге социјалним предузећима.

**Друштвено одговорно пословање (ДОП):** Постоји растући тренд друштвено одговорног пословања у Србији, а компаније се све више ангажују и подржавају социјална предузећа. Ова подршка се креће од укључивања социјалних предузећа у ланце снабдевања до пружања менторства и финансијских доприноса. Иако је још у раној фази, ДОП обећава као потенцијални извор финансирања и приступа тржишту за српска социјална предузећа.

#### **Северна Македонија:**

**Ограничене информације о изворима финансирања:** Наведени извори нуде ограничене специфичне информације о финансирању социјалних предузећа у Северној Македонији. Потребна су даља истраживања како би се разумели примарни извори финансирања, доступност финансијских инструмената и ниво ангажовања приватних и јавних актера.

#### **Заједнички изазови и различити путеви**

Србија и Северна Македонија, иако се суочавају са сличним изазовима у успостављању екосистема подршке за социјална предузећа, налазе се у различитим фазама развоја. Србија, са својим новим финансијским програмима, растућим ангажманом у ДОП-у и активним залагањем за посебан закон, изгледа да је даље на свом путу. Северна Македонија, с друге стране, даје приоритет обезбеђивању правног признања, успостављању националне стратегије и јачању своје базе информација као кључним корацима ка откључавању потенцијала свог сектора социјалног предузећа. Обе нације, међутим, деле основну потребу да се суоче са изазовима зависности од грантова, ограничених приватних инвестиција и неадекватног приступа државној подршци за подстицање стварања одрживих и утицајних социјалних предузећа.

## **Д. Заједнички изазови и могућности за социјална предузећа у Србији и Северној Македонији: компаративна перспектива**

Овај одељак разматра заједничке изазове и могућности са којима се суочавају социјална предузећа у Србији и Северној Македонији. Упркос различитим

контекстима, ове нације наилазе на упоредиве препреке и деле потенцијалне путеве за подстицање робусних и утицајних сектора социјалних предузећа. Анализом ових заједничких искустава, овај одељак има за циљ да осветли путеве за сарадњу, учење и заједнички раст у области социјалног предузетништва.

#### А. Превазилажење негативних перцепција: помирење са социјалистичким наслеђем

И Србија и Северна Македонија носе наслеђе социјалистичких система који, иако се залажу за социјалну заштиту, често замагљују границе између државне економске активности и истински независних предузећа вођених мисијом. Овај историјски контекст може обојити перцепцију социјалног предузетништва, што доводи до заблуда и омета раст сектора.

##### **Адресирање заблуда укорених у прошлости:**

**Разликовање од предузећа социјалистичке ере:** Социјалистичка прошлост, са нагласком на предузећа под контролом државе која су често задужена за социјалне циљеве, може довести до конфузије приликом дефинисања и промовисања савремених социјалних предузећа. Од кључног је значаја да се артикулише посебна природа модерних социјалних предузећа као независних, тржишно оријентисаних субјеката вођених друштвеном мисијом и који раде са финансијском аутономијом.

**Супротстављање скептицизму према тржишно заснованим решењима:** У друштвима која произлазе из социјалистичких система, можда постоји дуготрајни скептицизам према тржишним приступима решавању друштвених питања. Од суштинског је значаја да се покаже ефикасност социјалних предузећа у коришћењу тржишних механизма за стварање одрживих решења која користе и циљним заједницама и широј економији.

##### **Промовисање позитивне слике социјалног предузетништва:**

**Приказивање прича о успеху:** Истицање успешних социјалних предузећа у обе земље може ефикасно оспорити негативне перцепције и инспирисати друге. Дељење прича о иновацијама, друштвеном утицају и финансијској одрживости може показати опипљиве користи од социјалног предузетништва и његовог потенцијала за стварање позитивних промена.

**Ангажовање са медијима:** Сарадња са новинарима и медијима за ширење тачних и убедљивих наратива о социјалном предузетништву је од виталног значаја. Уоквиривање социјалних предузећа као мотора друштвеног добра и економског развоја може помоћи да се промени перцепција јавности и привуче подршка.

#### Б. Изградња подржавајућег екосистема: Темељ за раст

Успешан сектор социјалних предузећа захтева подржавајући екосистем, а у срцу овог екосистема лежи јасан и омогућавајући правни оквир. И Србија и Северна Македонија

тренутно немају свеобухватно законодавство које дефинише и регулише социјална предузећа, што доводи до неизвесности и ометања раста сектора.

### **Успостављање јасних законских оквира и дефиниција:**

**Обезбеђивање правног признања и јасноће:** Доношење наменских закона о социјалним предузећима је најважније. Јасне законске дефиниције би обезбедиле преко потребну јасноћу, легитимитет и једнаке услове за рад социјалних предузећа и приступ подршци. Ови закони треба да наведу критеријуме за означавање социјалних предузећа, баве се питањима управљања и транспарентности и успоставе механизме за регистрацију и надзор.

**Бенцхмаркинг најбоље праксе:** Обе нације могу извући инспирацију из постојећих правних оквира и најбољих пракси које се примењују у другим земљама, посебно у оквиру Европске уније. Прилагођавање успешних модела њиховим контекстима може убрзати законодавни процес и осигурати стварање робусних и ефикасних правних оквира.

### **Предности подржавајућег правног окружења:**

**Приступ циљаној подршци:** Наменски правни оквир може откључати приступ прилагођеним механизмима подршке, укључујући грантове, пореске олакшице и преференцијалне политике набавке посебно дизајниране да подстакну раст социјалних предузећа.

**Привлачење инвестиција:** Правно признање повећава кредибилитет и транспарентност социјалних предузећа, чинећи их привлачнијим за инвеститоре који траже и финансијске и социјалне повратке.

**Промовисање професионализације:** Јасне законске смернице могу подстаћи професионализацију сектора, промовисање праксе доброг управљања и обезбеђивање одговорности, што може додатно привући инвестиције и подршку.

## **В. Развијање циљаних механизма финансијске подршке: подстицање одрживости**

Социјална предузећа, док послују на тржишту, често се суочавају са изазовима финансирања који ометају њихов раст и утицај. И Србија и Северна Македонија показују велико ослањање на бесповратна средства, која, иако су неопходна, не обезбеђују дугорочну стабилност потребну за одржива социјална предузећа.

### **Диверсификација извора финансирања и промовисање утицаја инвестиција:**

**Успостављање фондова за социјално предузеће:** Стварање наменских фондова који спајају јавне и приватне ресурсе може да обезбеди преко потребан капитал за социјална предузећа. Ови фондови могу понудити комбинацију грантова, зајмова, капиталних инвестиција и гаранција прилагођених потребама и профилима ризика различитих социјалних предузећа.

**Развијање обвезница друштвеног утицаја:** Истраживање иновативних финансијских инструмената као што су обвезнице социјалног утицаја (СИБ) могу привући приватни капитал према друштвеном добру. СИБ -ови нуде модел финансирања оријентисан на резултате где приватни инвеститори обезбеђују унапред капитал за социјалне програме, а влада отплаћује инвеститоре на основу постизања унапред договорених социјалних исхода.

**Подстицање приватних инвестиција:** Владе могу играти улогу у смањењу ризика улагања социјалних предузећа да привуку приватни капитал. Порески подстицаји, одговарајући фондови и гарантне шеме могу учинити улагање у социјална предузећа финансијски привлачнијим за инвеститоре и традиционалне инвеститоре.

#### **Прелазак изван зависности од грантова:**

**Изградња културе улагања у друштвени утицај:** Неговање екосистема који инвестиције социјалних предузећа посматра као одрживу и утицајну класу имовине је од кључног значаја. То укључује едукацију инвеститора о потенцијалним социјалним и финансијским повратима подршке социјалним предузећима.

**Подршка финансијским посредницима:** Јачање капацитета финансијских институција и посредника да разумеју и ефикасно служе потребама социјалних предузећа је од суштинског значаја. Програми обуке, прилагођени кредитни производи и могућности менторства могу премостити јаз у знању и подстаћи већи ангажман финансијског сектора.

#### **Г. Улагање у програме изградње капацитета: култивисање вештина за успех**

Социјални предузетници, док вођени страшћу за друштвено добро, често захтевају подршку у развоју основних пословних вештина за навигацију сложеност вођења одрживих предузећа. Улагање у програме изградње капацитета је од кључног значаја за опремање социјалних предузетника са алатима и знањем потребним за дугорочни успех.

#### **Јачање пословне способности и промовисање иновација:**

**Пружање прилагођених програма обуке:** Понуда програма обуке специјално дизајнираних за социјалне предузетнике може да одговори на њихове јединствене потребе. Ови програми треба да покривају аспекте као што су пословно планирање, финансијско управљање, маркетинг и продаја, мерење утицаја и законска усклађеност.

**Стварање менторских могућности:** Повезивање амбициозних и постојећих социјалних предузетника са искусним пословним професионалцима може пружити

непроцењиве смернице и подршку. Менторски програми могу понудити увид у пословну стратегију, динамику тржишта и оперативну изврсност.

**Промовисање социјалних иновација:** Подстицање културе иновација у сектору социјалног предузећа је кључно за ефикасно решавање сложених друштвених изазова. Подршка истраживању и развоју, обезбеђивање грантова за иновативне идеје социјалних предузећа и олакшавање размене знања може стимулисати креативност и довести до утицајних решења.

#### **Изградња квалификоване радне снаге за социјални сектор:**

**Интегрисање социјалног предузетништва у образовање:** Увођење концепата социјалног предузетништва у формалне образовне системе, од средњих школа до универзитета, може инспирисати и опремити будуће генерације са вештинама и начином размишљања потребним за стварање друштвених промена кроз пословање.

**Препознавање и вредновање вештина социјалног предузећа:** Формализовање признавања вештина и искустава стечених кроз социјално предузетништво може да побољша кредибилитет и запошљивост појединаца који раде у сектору.

#### **Д. Сарадња и партнерства: Искориштавање колективне снаге**

Решавање сложених друштвених изазова захтева заједничке напоре. Подстицање снажних партнерстава између социјалних предузећа, владиних агенција, традиционалних предузећа и међународних организација је од кључног значаја за стварање подржавајућег и утицајног екосистема.

#### **Ковање стратешких савеза за узајамну корист:**

**Влада као омогућавач:** Владе могу играти каталитичку улогу пружајући подржавајуће политичко окружење, олакшавање приступа финансирању и промовисање социјалног предузетништва као одрживог пута за друштвени и економски развој.

**Ангажовање приватног сектора:** Сарадња са традиционалним предузећима може да обезбеди социјалним предузећима приступ тржишту, интеграцију ланца снабдевања, могућности менторства и приступ капиталу.

**Искориштавање стручности цивилног друштва: Организације** цивилног друштва често посједују дубоко знање о локалним заједницама и друштвеним потребама. Партнерство са социјалним предузећима може побољшати њихов домет, појачати њихов утицај и олакшати развој решења вођених заједницом.

#### **Стварање повезаног екосистема:**

**Успостављање платформи за дијалог:** Стварање платформи за редовни дијалог и размјену између заинтересованих страна је од суштинског значаја. Конференције, радионице и онлине форуми могу олакшати умрежавање, размену знања и идентификацију области за сарадњу.

**Заједнички напори за заговарање:** Заједнички рад на заговарању политика које подржавају развој социјалног предузећа могу појачати њихов колективни глас и утицати на доношење одлука.

Подстицањем културе сарадње и изградњом мостова између сектора, Србија и Северна Македонија могу да створе живахне и утицајне екосистеме друштвених предузећа који доприносе и друштвеном добру и економском напретку.

## **Е. Вишеструка улога међународних организација у подршци социјалним предузећима у Србији и Северној Македонији**

Међународне организације играју кључну улогу у подршци развоју социјалног предузетништва у земљама у развоју као што су Србија и Северна Македонија. Иако се извори првенствено фокусирају на унутрашње изазове и могућности у овим земљама,

они такође истичу значајан допринос међународних актера. Ове организације пружају низ механизма подршке, укључујући:

**Финансијска помоћ:** Међународни донатори, као што су Европска унија (ЕУ) и Програм Уједињених нација за развој (УНДП), одиграли су кључну улогу у финансирању пројеката и иницијатива за подстицање социјалног предузетништва у Србији.

**Техничка експертиза:** Препознајући потребе за изградњу капацитета социјалних предузетника у региону, међународне организације су пружиле техничку помоћ кроз програме обуке, радионице и могућности менторства. Ови напори се фокусирају на јачање пословних вештина, побољшање праксе финансијског управљања и побољшање укупне одрживости социјалних предузећа.

**Истраживање и размена знања:** Међународне организације значајно доприносе истраживању социјалног предузетништва у Србији и Северној Македонији, помажући у мапирању сектора, идентификовању кључних изазова и ширењу најбољих пракси. То укључује објављивање извештаја, спровођење анкета и олакшавање платформи за размену знања ...

**Заговарање политике:** Ослањајући се на своје глобално искуство и разумевање ефикасних оквира политике, међународне организације се залажу за законодавне и регулаторне промене које стварају повољније окружење за социјална предузећа. То укључује промовисање правног признавања модела социјалног предузећа, заговарање пореских олакшица и подстицање политика јавних набавки које фаворизују социјална предузећа.

**Умрежавање и сарадња: Међународне** организације олакшавају прекограничну сарадњу и размену знања повезивањем друштвених предузетника, организација цивилног друштва, креатора политика и инвеститора из Србије и Северне Македоније са њиховим колегама у другим земљама. Ова унакрсна оплодна идеја и искустава помаже да се убрза развој екосистема социјалног предузећа у обе земље.

#### **Примери међународних организација и њихови доприноси:**

**Европска унија (ЕУ):** Политика проширења ЕУ и претприступно финансирање створили су могућности за Србију да усклади своје политике са стандардима ЕУ у социјалном предузетништву. Србија је учествовала у иницијативама ЕУ као што је Иницијатива за социјално предузетништво, која има за циљ да створи повољније окружење за социјална предузећа широм Европе. ЕУ такође пружа могућности финансирања кроз различите програме, подржавајући пројекте који промовишу социјалну инклузију, отварање радних места и одрживи развој.

**Програм Уједињених нација за развој (УНДП):** УНДП је био кључан у подршци истраживању и иницијативама за изградњу капацитета у Србији. Они су се удружили са локалним организацијама како би спровели студије о улози социјалних предузећа

у стварању радних места, мапирали пејзаж социјалног предузећа и идентификовали кључне области за интервенцију политике.

**Уницредит фондација:** Ова италијанска фондација је одиграла активну улогу у подршци социјалном предузетништву у Србији, посебно кроз подршку Форуму социјалних предузећа. Ова иницијатива је била кључна у промовисању концепта социјалног предузећа, подстицање умрежавања међу практичарима и заговарање промена политике.

### **Пут напред: Јачање екосистема кроз међународну сарадњу**

Међународне организације ће наставити да играју виталну улогу у подршци расту и утицају социјалних предузећа у Србији и Северној Македонији. Да би се повећала њихова ефикасност, будући напори треба да се фокусирају на:

**Подстицање више стратешког приступа финансирању:** Иако је финансирање грантова важно за развој у раној фази, већи нагласак треба ставити на подршку стварању одрживих механизма финансирања, као што су инвестициони фондови са социјалним утицајем и модели комбинованог финансирања.

**Промовисање међусекторских партнерстава: Међународне** организације могу искористити своју моћ сазивања како би подстакле јачу сарадњу између социјалних предузећа, приватног сектора и владиних агенција. То ће помоћи у откључавању нових извора финансирања, стварању тржишних прилика и олакшавању преноса знања.

**Прилагођавање подршке локалним потребама:** Иако је важно размењивати најбоље праксе из других контекста, међународне организације треба да дају приоритет контекстно специфичном приступу који препознаје јединствене изазове и могућности присутне у Србији и Северној Македонији.

**Мерење и комуницирање утицаја:** Демонстрирање опипљиве користи од социјалног предузетништва је од кључног значаја за привлачење даљу подршку. Међународне организације могу помоћи у развоју стандардизованих оквира за мерење утицаја и подржати социјална предузећа у прикупљању и комуницирању њиховог друштвеног и еколошког утицаја.

Радећи у партнерству са локалним актерима, међународне организације могу да помогну у изградњи успешног екосистема социјалног предузећа у Србији и Северној Македонији, доприносећи инклузивнијој, праведнијој и одрживијој будућности региона.

## Ж. Фактори који ометају социјално предузетништво у Србији и Северној Македонији

Упркос све већем препознавању потенцијала социјалног предузетништва у Србији и Северној Македонији, неколико изазова кочи његов развој у обе земље. Извори идентификују сложену интеракцију фактора, у распону од неадекватних правних оквира и ограниченог приступа финансијама до недостатка јавне свести и неразвијених екосистема подршке.

### А. Правне и регулаторне баријере:

Значајна препрека са којом се суочавају социјални предузетници у Србији и Северној Македонији је **одсуство јасне правне дефиниције и регулаторног оквира специфичног за социјална предузећа**. У Србији, иако су одређени правни облици као што су удружења грађана, задруге и предузећа за запошљавање особа са инвалидитетом усклађени са моделом социјалног предузећа, не постоји јединствени правни облик посебно дизајниран за социјална предузећа. Овај недостатак наменског правног оквира ствара двосмисленост, што отежава социјалним предузећима приступ специфичним мерама подршке и сигурне могућности финансирања. Слична је ситуација у Северној Македонији, где постојећи правни оквир не признаје или регулише социјална предузећа, што омета њихов раст и потенцијални утицај.

Недостатак правне дефиниције такође ствара конфузију међу заинтересованим странама у вези са оним што представља социјално предузеће. Ова двосмисленост може обесхрабрити инвестиције и отежати развој циљаних програма подршке.

### Б. Ограничен приступ финансијама:

Приступ финансијама се доследно наводи као главни изазов за социјална предузећа у обе земље. Традиционалне финансијске институције често оклевају да позајмљују социјалним предузећима због својих уочених виших профила ризика, недостатка колатерала и потешкоћа у процени друштвеног утицаја. У Србији, иако су неке финансијске институције попут Ерсте банке и Уникредитне банке покренуле програме подршке социјалним предузећима, обим и обим ових иницијатива остају ограничени.

Извори истичу да је микрофинансирање, које може бити посебно корисно за социјална предузећа у раним фазама, неразвијено у Србији због непостојања посебног закона. Штавише, ограничена доступност инвестиционих фондова са социјалним утицајем и других иновативних механизма финансирања ограничава потенцијал раста социјалних предузећа.

#### В. Неразвијени екосистеми подршке:

Социјална предузећа у Србији и Северној Македонији често послују изоловано, без приступа мрежама, менторству и могућностима за изградњу капацитета који су кључни за њихов успех. Иако постоје неке организације и мреже за подршку, оне су често фрагментиране и немају ресурсе за пружање свеобухватне подршке.

Извори наглашавају потребу за јачим партнерствима између социјалних предузећа, организација цивилног друштва, владиних агенција и приватног сектора како би се створио робуснији и међусобно повезани екосистем подршке. Такав екосистем би олакшао размену знања, менторство, приступ тржиштима и заједничке напоре заговарања.

#### Г. Низак ниво свести јавности:

Ограничена јавна свест и разумевање социјалног предузетништва представљају значајну препреку његовом развоју. Многи људи у Србији и Северној Македонији још увек повезују појам „социјално предузеће“ са застарелим моделима из социјалистичке ере, што отежава препознавање и прихватање савременог концепта социјалног предузетништва.

Овај недостатак свести се протеже на потенцијалне купце, инвеститоре, па чак и креаторе политике, ограничавајући могућности раста за социјална предузећа. Извори наглашавају важност подизања свијести јавности кроз циљане кампање, медијски ангажман и приказивање позитивног друштвеног и економског утицаја успјешних друштвених предузећа.

#### Д. Примери изазова:

Случај „Радан Росе“ у Србији илуструје тешкоће са којима се суочавају социјална предузећа због нејасних законских оквира. Као заједничко улагање између удружења жена и локалне самоуправе, „Радан Росе“ се суочио са изазовима у приступу државним фондовима и кредитима намењеним приватним предузећима, наглашавајући потребу за инклузивнијим прописима.

Ниско учешће социјалних предузећа у поступцима јавних набавки у Србији, упркос одредбама Закона о јавним набавкама које дозвољавају преференцијални третман, показује јаз између политике и праксе<sup>0</sup>. Ово наглашава потребу за јаснијим смјерницама, изградњом капацитета за социјална предузећа и службенике за набавке и јачим механизмима праћења.

У Северној Македонији, ограничени утицај иницијатива као што је програм грантова Агенције за финансијску подршку пољопривреди и руралном развоју за самозапошљавање предузетника, који би потенцијално могао да користи социјалним предузећима, наглашава потребу за циљаном подршком и дубљим разумевањем јединствених потреба социјалних предузећа.

Решавање вишеструких изазова који ометају социјално предузетништво у Србији и Северној Македонији захтева свеобухватан и колаборативни приступ. Стварање повољног окружења за социјална предузећа да цветају захтева успостављање јасних правних оквира, побољшање приступа финансијама, јачање екосистема подршке и подизање свести јавности. Решавањем ових изазова, Србија и Северна Македонија могу да ослободе пуни потенцијал социјалног предузетништва, подстичу социјалне иновације, стварају радна места и подстичу инклузивнија и отпорнија друштва.

### 3. Правно признавање и дефинисање социјалних предузећа у Србији и Северној Македонији

Правно признавање и дефиниција социјалних предузећа у Србији и Северној Македонији представљају сложен и еволуирајући пејзаж. Обе земље, упркос заједничкој историји и географској близини, заузеле су различите приступе интеграцији овог растућег сектора у своје правне оквири. Овај недостатак универзално прихваћене дефиниције и правног признања представља значајне изазове за социјална предузећа која желе да се успоставе, приступ финансирању и максимизирају свој друштвени утицај.

**Србија** показује развијенији, али још увек двосмислен, приступ социјалном предузетништву од Северне Македоније. Иако ниједан правни оквир не регулише искључиво социјална предузећа, неколико постојећих правних облика обухвата активности усклађивање са моделом социјалног предузећа. То укључује удружења грађана, задруге, фондације и предузећа посебно посвећена запошљавању и професионалној рехабилитацији особа са инвалидитетом.

Овај приступ вишеструког правног облика, иако нуди неке начине за признавање, ствара конфузију и потенцијалне недостатке за социјална предузећа. На пример, организација регистрована као задруга можда неће имати право на бенефиције и подршку намењену предузећима која запошљавају особе са инвалидитетом, чак и ако њен рад значајно доприноси друштвеном добру. Ова фрагментација у правном оквиру такође компликује напоре да се тачно квантификује сектор, о чему сведочи различит број социјалних предузећа идентификованих у различитим мапацијама и студијама.

Упркос томе што у Србији не постоји посебан закон о социјалним предузећима, неке законске одредбе, посебно оне из Закона о јавним набавкама, признају њихову

потенцијалну улогу у подстицању друштвеног добра. Овај закон дозвољава преференцијални третман за социјална предузећа на јавним тендерима, са циљем да искористи јавне набавке за социјални утицај. Међутим, практична примена ових одредби остаје ограничена, наглашавајући јаз између намере политике и примене у стварном свету.

За разлику од приступа вишеструког правног облика у Србији, **правни пејзаж Северне Македоније још увек формално не признаје социјална предузећа или социјално предузетништво**. Овај недостатак правног признања ствара значајну препреку за социјалне предузетнике, ометајући њихову способност да раде у јасном регулаторном окружењу, приступ прилагођеној подршци, и сигурне могућности финансирања. Одсуство законске дефиниције такође подстиче двосмисленост међу заинтересованим странама, укључујући владине агенције, потенцијалне инвеститоре и јавност, о томе шта представља социјално предузеће и његову потенцијалну вредност.

Овај недостатак јасног оквира у Северној Македонији делом произилази из недостатка консензуса о дефиницији самог социјалног предузећа. Иако постоји опште схватање да социјална предузећа дају приоритет друштвеном утицају у односу на стварање профита, специфични критеријуми и карактеристике које их разликују од других пословних модела остају нејасни<sup>9</sup>.

Ово одсуство правне јасноће представља практичне изазове за социјална предузећа која послују у Северној Македонији. Без правног оквира који би подржао њихов рад, социјални предузетници се боре да обезбеде финансирање, крећу бирократским процесима и успоставе посебан идентитет који их разликује од традиционалних предузећа и непрофитних организација.

Искуства социјалних предузећа у Србији и Северној Македонији наглашавају потребу за јасним, конзистентним и свеобухватним правним оквирима за развој социјалног предузетништва. Успостављање правне дефиниције која обухвата суштину социјалног предузећа, његову двоструку социјалну и економску мисију и његову посвећеност друштвеном утицају је кључно за откључавање пуног потенцијала сектора.

**Случај „Радан Ресе“ у Србији** илуструје изазове који произилазе из двосмисленог правног оквира за социјална предузећа. Основана као сарадња између удружења жена и локалне самоуправе, „Радан Ресе“ наишао на потешкоће у приступу финансијским средствима, као што су државни фондови и кредити, који су првенствено дизајнирани за традиционалне бизнисе. Ова ситуација наглашава потребу за инклузивнијим прописима који препознају јединствену природу социјалних предузећа и олакшавају њихов приступ финансирању.

**У Северној Македонији, иницијативе као што је програм грантова Агенције за финансијску подршку пољопривреди и руралном развоју** илуструју ограничења постојећих механизма подршке у недостатку јасног правног оквира за социјална

предузећа. Иако је потенцијално користан, утицај програма остаје ограничен због недостатка циљане подршке и нијансираног разумевања специфичних потреба и изазова са којима се суочавају социјална предузећа. Овај пример наглашава важност прилагођеног приступа који признаје карактеристичне карактеристике социјалних предузећа и пружа им адекватну подршку да напредују.

Текући напори да се развију свеобухватнији и инклузивнији правни оквири у обе земље сигнализирају растућу свест о важности социјалног предузетништва. Међутим, претварање овог признања у конкретне правне реформе захтева сталне напоре, сарадњу заинтересованих страна и спремност да се уче из искустава социјалних предузетника који раде на терену. Рјешавањем постојећих правних нејасноћа и стварањем повољног окружења, Србија и Северна Македонија могу оснажити социјална предузећа да значајно допринесу друштвеном добру и одрживом развоју.

## **И. Фактори који доприносе недостатку заједничког разумевања социјалних предузећа у Северној Македонији**

Концепт социјалног предузетништва у Северној Македонији суочава се са значајном препреком: недостатком заједничког разумевања међу кључним актерима. Овај недостатак разумевања произилази из ушћа фактора, ометајући раст и потенцијал сектора. Овај одељак истражује ове факторе који доприносе, испитујући њихов утицај на перцепцију и развој социјалног предузетништва у Северној Македонији.

Један од главних доприноса овом недостатку разумевања је **одсуство правне дефиниције и оквира за социјална предузећа** у Северној Македонији. За разлику од Србије, која, упркос недостатку посебног законодавства, признаје неколико правних облика који се примењују на социјална предузећа, правни пејзаж Северне Македоније остаје лишен било каквих посебних одредби за овај сектор. Ово одсуство ствара двосмисленост и конфузију међу заинтересованим странама, што отежава разликовање социјалних предузећа од традиционалних предузећа или непрофитних организација.

Овај недостатак правне јасноће додатно компликује напоре за промоцију и подршку социјалним предузећима у Северној Македонији. Без стандардизоване дефиниције, владине агенције се боре да развију циљане политике и програме, док потенцијални инвеститори оклевају да се ангажују у сектору који нема јасан правни идентитет. Ова ситуација наглашава критичну потребу за свеобухватним правним оквиром који дефинише социјална предузећа, оцртава њихов правни положај и пружа мапу пута за њихово оснивање и рад.

Погоршање овог изазова је **спајање социјалних предузећа са застарјелим моделима из социјалистичке ере**. Историјско наслеђе друштвено оријентисаних предузећа током социјалистичког периода, често карактерише државна контрола и ограничена аутономија, наставља да утиче на перцепцију социјалног предузетништва у Северној Македонији. Ова повезаност са застарелим моделима доприноси скептицизму и неспоразуму, ометајући прихватање савремених концепата социјалних предузећа који наглашавају иновације, тржишну оријентацију и финансијску одрживост.

Недостатак заједничког разумевања додатно се погоршава ограниченом **свешћу и знањем о социјалном предузетништву у широј јавности**. Овај недостатак свести протеже се на потенцијалне купце, инвеститоре, па чак и неке креаторе политике, ометајући раст и интеграцију сектора у шири економски пејзаж. Без јасног разумевања друштвене вредности и тржишног потенцијала социјалних предузећа, јавна подршка остаје ограничена, а могућности за сарадњу и раст су пропуштене.

Неколико фактора доприноси овом ниском нивоу јавне свести. Одсуство **кохезивне националне стратегије** за промоцију социјалног предузетништва резултирало је фрагментираним напорима и ограниченом видљивошћу сектора. Овај недостатак јединственог приступа омета развој заједничког разумевања и омета стварање повољног окружења за социјална предузећа да цветају.

Осим тога, **недовољан ангажман образовних институција** у промовисању социјалног предузетништва као одрживог пута каријере ограничава цевовод будућих социјалних предузетника. Укључивањем принципа и пракси социјалног предузетништва у образовне наставне планове и програме, Северна Македонија може да негује нову генерацију предузетника опремљених знањем и вештинама за покретање друштвених промена кроз пословање.

Недостатак **лако доступних информација и ресурса** о социјалном предузетништву додатно погоршава изазов. Ограничен приступ свеобухватним подацима, студијама случаја и најбољим праксама омета разумевање и инхибира раст сектора. Стварање платформи за размену знања, ширење прича о успеху и обезбеђивање ресурса прилагођених македонском контексту је од кључног значаја за подстицање информисаног и подржавајућег екосистема за социјално предузетништво.

Решавање недостатка заједничког разумевања захтева вишеструки приступ који укључује заинтересоване стране из различитих сектора. Успостављање јасног правног оквира који обезбеђује заједнички језик за дискусију и регулисање социјалних предузећа је најважније. Овај оквир треба јасно дефинисати социјална предузећа, њихов правни положај и користи повезане са њиховим активностима.

Једнако је важна потреба за **подизањем свијести јавности кроз циљане кампање и иницијативе**. Приказивање позитивног утицаја успешних социјалних предузећа, наглашавање њиховог доприноса локалним заједницама и наглашавање њихове улоге у решавању друштвених и еколошких изазова може помоћи у промени перцепције и стварању шире подршке.

Медији **могу играти виталну улогу у обликовању јавног мњења** пружајући тачну и проицљиву покривеност социјалног предузетништва. Наглашавајући достигнућа социјалних предузетника и представљајући њихова иновативна решења, медији могу помоћи у подстицању позитивнијег и информисаног разумевања потенцијала сектора.

Ангажовање са образовним институцијама за укључивање социјалног предузетништва у наставне планове и програме може оснажити будуће генерације да размотре социјално предузетништво као одрживу каријеру. Опремањем младих људи знањем и вештинама потребним за оснивање и управљање социјалним предузећима, Северна Македонија може да негује цевовод будућих креатора промена.

Коначно, подстицање сарадње и размене знања међу постојећим социјалним предузећима, организацијама за подршку и владиним агенцијама је од суштинског значаја за стварање робуснијег и међусобно повезаног екосистема. Радећи заједно, заинтересоване стране могу да се баве заједничким изазовима, деле најбоље праксе и заговарају политике које подржавају раст и развој сектора социјалног предузећа.

Искуство Центра **за истраживање и креирање политика (ЦРПМ)** у Северној Македонији наглашава изазове који произилазе из недостатка заједничког разумевања. Упркос њиховим напорима да промовишу социјално предузетништво кроз обуку и радионице, ЦРПМ је идентификовао преовлађујући недостатак свести и искуства са моделима социјалног предузећа међу организацијама цивилног друштва (ОЦД). Овај недостатак познавања омета потенцијал организација цивилног друштва да пређу у социјална предузећа или ефикасно сарађују са њима.

Релативно **ниска прихваћеност програма као што је иницијатива за самозапошљавање Агенције за финансијску подршку пољопривреди и руралног развоја** додатно наглашава овај изазов. Иако је потенцијално користан за социјалне предузетнике, утицај програма је ограничен због недостатка циљаног досега и нијансираног разумевања специфичних потреба социјалних предузећа. Ова ситуација наглашава потребу за специјализованим механизмима подршке и информисаним приступом ангажовању у сектору социјалног предузећа.

Решавањем основних узрока неспоразума и неговањем информисаног и подржавајућег окружења, Северна Македонија може откључати трансформативни потенцијал социјалног предузетништва. Јасни правни оквири, циљане кампање подизања свести, образовне иницијативе и платформе за сарадњу за размену знања су кључни за стварање екосистема у којем социјална предузећа могу напредовати и значајно допринети друштвеном добру и одрживом развоју.

## **К. Поређење филантропије и друштвених инвестиција у Србији и Северној Македонији: нијансирана слика**

Упоредивање филантропије и друштвених улагања у Србији и Северној Македонији открива сложену таписерију саткану од заједничких историја, економске реалности и еволуирајуће друштвене свести. Испитивање ова два наизглед различита, али међусобно повезана концепта открива нијансирану слику изазова и могућности са којима се суочавају обе нације.

Извори осликавају слику Србије као нације која настоји да одбаци трагове своје социјалистичке прошлости и прихвати принципе тржишно вођене економије. Ова транзиција довела је до значајног економског раста и развоја, али и изложила друштвене рањивости попут сиромаштва, социјалне искључености и незапослености, посебно међу маргинализованим групама.

У том контексту, филантропија у Србији, традиционално повезана са државним иницијативама, постепено уступа место већем учешћу приватног сектора. Док је још у настајању, ова промена сигнализира све веће препознавање улоге предузећа и појединаца у решавању друштвених изазова. Међутим, Ворлд Гивинг Индекс 2011, како је наведено у изворима, показује низак ниво филантропског ангажмана у Србији, сврставајући је на дно у Централној и Источној Европи. Ово указује на дуготрајно ослањање на државу да пружи социјалну подршку и потребу за робуснијом културом давања.

Додајући на сложеност, историја социјалистичких“социјалних“ предузећа у Србији баца дугу сенку на разумевање и прихватање савременог социјалног предузетништва. Као што је истакнуто у изворима, јавност се често бори да направи разлику између ова два различита модела, што доводи до скептицизма према тржишно оријентисаном, финансијски одрживом приступу модерних социјалних предузећа.

Северна Македонија, која се креће кроз сопствену постсоцијалистичку транзицију, наилази на сличне изазове. Међутим, извори откривају израженији недостатак заједничког разумевања социјалног предузетништва. Овај недостатак јасноће омета раст сектора и омета напоре да се развије екосистем подршке.

Филантропија у Северној Македонији, иако присутна, често се манифестује као иницијативе засноване на пројектима које подржавају међународни донатори и организације цивилног друштва. Ово ослањање на спољно финансирање наглашава потребу за одрживијим, локално вођеним решењима друштвених проблема. Штавише, одсуство јасне правне дефиниције и оквира за социјална предузећа додатно компликује напоре за промоцију и подршку сектора.

Упркос овим изазовима, и Србија и Северна Македонија су сведоци постепеног буђења потенцијала социјалних инвестиција. Постоји све веће признање да традиционална филантропија, иако од суштинског значаја, не може самостално да се бави дубоко укоријењеним друштвеним питањима. Уместо тога, потребан је више стратешки приступ заснован на утицају.

Појава организација као што је Центар за истраживање и креирање политика (ЦРПМ) у Северној Македонији показује посвећеност неговању бољег разумевања модела социјалног предузећа. Међутим, искуство ЦРПМ-а такође наглашава изазов превазилажења предрасуда и подстицања већег прихватања међу организацијама цивилног друштва, од којих многима недостаје искуства са тржишно оријентисаним приступима.

У Србији, све већи број социјалних предузећа која послују у различитим секторима, од пољопривреде и прехранбене производње до социјалних услуга и креативних индустрија, указује на постепени прелазак ка предузетничким решењима. Раст ових предузећа, међутим, често је отежан ограниченим приступом финансијама, наглашавајући потребу за подржавајућим политикама и механизмима финансирања прилагођеним специфичним потребама социјалних предузећа.

Неколико фактора доприноси нијансираној слици филантропије и социјалних инвестиција у обе нације. Недостатак чврстих правних оквира, посебно у Северној Македонији, ствара неизвесност и обесхрабрује инвестиције. Поред тога, ограничена свест јавности и потенцијалних инвеститора омета раст оба сектора.

Штавише, одсуство кохезивне националне стратегије у обе земље резултира фрагментираним напорима, ограничавајући утицај и видљивост друштвених иницијатива. Решавање ових системских изазова је од кључног значаја за ослобађање пуног потенцијала филантропије и друштвених инвестиција у Србији и Северној Македонији.

У Србији, владин пројекат „500 задруга за 500 села“ показује помак ка промовисању модела социјалног предузетништва у руралним подручјима. Међутим, дугорочни успех иницијативе зависи од пружања адекватне подршке и неговања повољнијег окружења за напредовање ових задруга.

Фондација Цаталуст Балканс, која послује у Србији, представља пример хибридног приступа, спајајући филантропију са тржишно оријентисаном стратегијом. Њихов рад на промовисању филантропије и подршци социјалним предузетницима наглашава потенцијал за премошћавање ова два сектора и искориштавање њихове заједничке снаге.

У Северној Македонији, иницијатива за грантове за самозапошљавање Агенције за финансијску подршку пољопривреди и руралног развоја, иако добронамерна, имала је ограничено усвајање међу социјалним предузетницима. Ово наглашава потребу за

циљаним информисањем и дубљим разумевањем јединствених изазова са којима се суочавају социјална предузећа.

Да би се кренуло напред, и Србија и Северна Македонија морају дати приоритет развоју свеобухватних правних оквира који јасно дефинишу и подржавају социјална предузећа. Подизање свијести јавности кроз циљане кампање, искориштавање утицаја медија и укључивање социјалног предузетништва у образовне наставне планове и програме једнако су кључни за подстицање екосистема који пружа више подршке.

Штавише, неговање сарадње између заинтересованих страна, укључујући владине агенције, ОЦД, приватна предузећа и социјалне инвеститоре, је најважније. Радећи заједно, ови актери могу створити повољније окружење у којем филантропија и социјалне инвестиције могу да цветају, што на крају доприноси праведнијој и одрживијој будућности за обе нације.

## **Л. Сналажење у сивим зонама: Како правни оквир Србије обликује социјално предузетништво**

Пут Србије ка снажном сектору социјалног предузетништва је замршено повезан са њеним правним пејзажом који се развија. Иако је нација направила кораке у препознавању потенцијала социјалних предузећа, одсуство наменског правног оквира ствара сложено и често двосмислено окружење за навигацију ових предузећа. Овај замршен однос између права и социјалног предузетништва у Србији представља и изазове и могућности, захтевајући нијансирано разумевање постојећих законских одредби и њиховог утицаја на раст сектора.

Централни изазов лежи у недостатку универзално прихваћене дефиниције „друштвеног предузећа“ у оквиру српског закона. За разлику од традиционалних предузећа првенствено вођених максимизацијом профита, социјална предузећа дају приоритет друштвеном утицају уз финансијску одрживост. Ова двострука мисија, иако хваљена због свог потенцијала за решавање друштвених изазова, ствара сложеност када покушава да се ова предузећа уклопи у постојеће правне категорије дизајниране за конвенционална предузећа.

Извори истичу ову двосмисленост, откривајући да социјална предузећа у Србији тренутно послују под различитим правним облицима, од којих сваки има свој скуп прописа и ограничења. Удружења грађана, задруге, фондације, па чак и друштва са

ограниченом одговорношћу - првенствено дизајнирана за профитно оријентисане подухвате користе социјални предузетници који желе да формализују своје пословање.

Овај недостатак посвећеног правног статуса ствара неизвесност и може ометати раст социјалних предузећа на неколико начина. Без јасне правне дефиниције, приступ финансијским средствима, посебно од институција које су навикле на традиционалне пословне моделе, постаје изазов. Банке и инвеститори често оклевају да се ангажују са ентитетима који немају познати правни оквир, потенцијално ограничавајући потенцијал раста обећавајућих друштвених подухвата.

Осим тога, одсуство одређеног правног статуса може утицати на перцепцију јавности и поверење. Извори истичу потешкоће јавности у разликовању савремених социјалних предузећа и социјалистичких „социјалних“ предузећа, често карактерисаних зависношћу од државе и недостатком тржишне оријентације. Ова конфузија може довести до скептицизма и ометати прихватање социјалних предузећа као легитимних и одрживих предузећа.

Упркос недостатку посебног закона, неколико постојећих законских одредби у Србији индиректно утиче на социјално предузетништво, пружајући увид у развој владиног приступа овом сектору. Закон о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом, на пример, пружа финансијске подстицаје предузећима која запошљавају особе са инвалидитетом. Иако није експлицитно дизајниран за социјална предузећа, овај закон нуди оквир који неки социјални подухвати, посебно они фокусирани на интеграцију рањивих група, могу користити.

Међутим, извори такође истичу ограничења таквих прописа специфичних за сектор. Критеријуми за добијање подршке према Закону о професионалној рехабилитацији, на пример, захтевају од компанија да имају најмање 50% своје радне снаге коју чине особе са инвалидитетом. Овај захтев, иако добронамеран, може бити рестриктиван за социјална предузећа која желе да створе разнолика и инклузивна радна места, потенцијално ограничавајући њихову способност приступа преко потребној подршци.

Закон о јавним набавкама представља још један пример индиректног правног утицаја на социјално предузетништво у Србији. Овај закон омогућава јавним институцијама да укључе социјалне и еколошке критеријуме у својим тендерским процесима, потенцијално стварајући могућности за социјална предузећа да се такмиче за јавне уговоре. Међутим, извори указују на то да се ова одредба не користи у широкој употреби, наглашавајући потребу за већом свијешћу и изградњом капацитета у јавним институцијама како би се набавка искористила као средство за друштвено добро.

Неколико иницијатива и предложени закони додатно илуструју текуће напоре да се обликује потицајније правно окружење за социјално предузетништво у Србији. Владин пројекат „500 задруга за 500 села“, на пример, показује посвећеност промовисању кооперативних модела као средства за подстицање економског развоја

и социјалне инклузије у руралним подручјима. Ова иницијатива, иако обећава, наглашава потребу за сталном подршком и повољним правним оквиром за ове задруге да напредују на дужи рок.

Извори такође помињу прошле покушаје да се изради посебан Закон о социјалном предузетништву, што указује на све веће признавање потребе за свеобухватним правним оквиром. Међутим, ови напори тек треба да се материјализују у конкретном законодавству, остављајући сектор у стању правног лимба.

Искуство **„Радан Росе“**, социјалног предузећа основаног као јавно-приватног партнерства између удружења жена и општине Лебане, илуструје сложеност навигације постојећих правних структура. Иако је хваљен као пример сарадње у заједници, делимично власништво **„Радан Росе“** од стране локалне самоуправе учинило га је неподобним за одређене државне фондове и програме, наглашавајући нежељене последице недостатка правне јасноће.

Појава организација као што је Мрежа **социјалне економије Србије (СЕНС)** показује проактиван приступ сектора у решавању изазова које поставља недостатак правног признања. СЕНС, мрежа социјалних предузећа, залаже се за наменски правни оквир, пружа подршку за изградњу капацитета својим члановима и подиже свест јавности о социјалним и економским доприносима социјалних предузећа.

**Фондација Цаталист Балканс**, иако сама по себи није социјално предузеће, представља пример хибридног модела који спаја филантропске принципе са тржишно оријентисаним приступом. Њихов рад на промовисању филантропије и подршци социјалним предузетницима наглашава потенцијал за премошћавање различитих сектора и заговарање повољнијег окружења за друштвене иновације.

Сналажење у овом сложенем правном окружењу захтева од социјалних предузетника у Србији да буду снажљиви, прилагодљиви и добро информисани о могућностима и ограничењима које представљају постојећи прописи. Сарадња са другим заинтересованим странама, укључујући организације цивилног друштва, правне стручњаке и владине агенције, кључна је за заговарање правног оквира који подржава јединствене карактеристике и потенцијал социјалних предузећа.

Решавање сивих зона у правном приступу социјалног предузетништва Србије је од најзначајнијег значаја за ослобађање пуног потенцијала сектора. Од кључног је значаја посебан Закон о социјалном предузетништву, који јасно дефинише правни статус, права и одговорности ових предузећа. Овај закон треба допунити подржавајућим политикама које олакшавају приступ финансијама, промовишу социјалне набавке и подстичу културу социјалних инвестиција. Стварањем повољнијег и транспарентнијег правног окружења, Србија може оснажити социјална предузећа да напредују, иновирају и доприносе праведнијем и равноправнијем друштву.

## **М. Поређење односа држава: Социјална предузећа у Србији и Северној Македонији**

Испитивање сектора социјалног предузећа у Србији и Северној Македонији открива фасцинантне паралеле и разлике у томе како ове нације негују и ангажују се са овим друштвено вођеним предузећима. Обе земље се боре са наслеђем социјалистичких економских модела док настоје да прихвате принципе тржишне економије, стварајући динамичан пејзаж за социјално предузетништво да се укорени. Међутим, пут ка успешном екосистему социјалног предузећа обликују различити правни оквири, приступи политици и друштвене перцепције које преовлађују у свакој земљи.

Кључна сличност између Србије и Северне Македоније лежи у одсуству посебног правног оквира посебно дизајнираног за социјална предузећа. У Србији, као што је истакнуто у претходној дискусији, недостатак универзално прихваћене правне дефиниције доводи до двосмислености и ослањања на постојеће правне облике, као што су удружења грађана, задруге и друштва са ограниченом одговорношћу, како би се прилагодили социјалним подухватима. Ово одсуство наменског правног статуса

ствара неизвесност, потенцијално омета приступ финансијама, утиче на перцепцију јавности и замагљује јединствене карактеристике социјалних предузећа.

Слично томе, у Северној Македонији, постојећи правни систем експлицитно не признаје или регулише социјална предузећа. Овај недостатак јасног правног оквира представља значајан изазов, јер ствара окружење у којем социјална предузећа послују без посебног правног признања или прилагођених механизма подршке. Одсуство правне јасноће такође отежава праћење раста сектора, мерење његовог друштвеног утицаја и осмишљавање ефикасних политика за неговање његовог развоја.

Упркос заједничком изазову рада без посебног правног оквира, искуства социјалних предузећа у Србији и Северној Македонији се разликују када се разматра улога владине подршке и шире потицајно окружење. У Србији, извори откривају све веће признање потенцијала социјалног предузетништва у владиним круговима. Док покушаји да се изради посебан Закон о социјалном предузетништву тек треба да се материјализују, неколико иницијатива и индиректних законских одредби указују на растућу свест о значају сектора.

На пример, владин пројекат „500 задруга за 500 села“, покренут 2017. године, наглашава посвећеност коришћењу кооперативних модела као мотора економског развоја и социјалне инклузије, посебно у руралним подручјима. Ова иницијатива, иако није фокусирана само на социјална предузећа, нуди финансијску подршку и има за циљ ревитализацију заједничких структура, потенцијално користи социјалним подухватима који послују под овим правним обликом. Осим тога, Закон о јавним набавкама, донесен 2012. године, представља потенцијални пут за социјална предузећа да приступе јавним уговорима омогућавајући јавним институцијама да укључе социјалне и еколошке критеријуме у своје тендерске процесе. Међутим, извори указују на то да је ова одредба и даље недовољно искоришћена, што указује на потребу за већом свешћу и изградњом капацитета у агенцијама за јавне набавке.

Насупрот томе, извори пружају ограничене информације у вези са сличним владиним иницијативама које су посебно усмерене на подстицање социјалног предузетништва у Северној Македонији. То сугерише да, иако социјална предузећа несумњиво постоје и послују у земљи, могу се суочити са мање подржавајућим политичким окружењем у поређењу са својим колегама у Србији. Недостатак посебног правног оквира, заједно са ограниченим информацијама о циљаним владиним програмима, сугерише да се социјална предузећа у Северној Македонији могу више ослањати на подршку организација цивилног друштва, међународних донатора и приватних фондација.

Међутим, кључно је признати да се извори првенствено фокусирају на српски контекст, потенцијално ограничавајући свеобухватно разумевање замршености односа између државе и социјалног предузећа у Северној Македонији. Даља истраживања и анализа правног и политичког пејзажа Северне Македоније су од суштинског значаја за дефинитивна поређења.

Улога организација цивилног друштва (ОЦД) појављује се као још један кључни аспект када се упоређују екосистеми социјалног предузећа у Србији и Северној Македонији. У Србији, организације цивилног друштва играју кључну улогу у заговарању повољнијег правног окружења, пружању подршке за изградњу капацитета социјалним предузетницима и подизању свести јавности о доприносима сектора.

Извори истичу појаву мрежа као што је Мрежа социјалне економије Србије (СЕНС), основана 2011. године, као доказ проактивног ангажмана организација цивилног друштва у подстицању раста социјалних предузећа. СЕНС, који се састоји од различитих социјалних предузећа и организација за подршку, активно промовише сектор, олакшава размену знања и залаже се за промене политике како би се ојачало повољно окружење.

Слично томе, у Северној Македонији, организације цивилног друштва ће вероватно играти виталну улогу у подршци развоју социјалних предузећа, посебно имајући у виду одсуство посебног правног оквира. Организације као што су Центар за истраживање и креирање политика (ЦРПМ) су активно укључени у промовисање социјалног предузетништва, спровођење истраживања, и пружање обуке за амбициозне социјалних предузетника. Међутим, извори нуде ограничен увид у специфичне активности и домет организација цивилног друштва које подржавају социјална предузећа у Северној Македонији, наглашавајући потенцијалну област за даље истраживање.

Поред владиних политика и подршке ОЦД, шира друштвена перцепција и разумевање социјалног предузетништва утичу на развој сектора у обе земље. У Србији, извори указују на то да је јавна свест о социјалним предузећима и даље релативно ниска, често повезана са социјалистичким&quot;социјалним&quot; предузећима која карактерише зависност од државе и недостатак тржишне оријентације. Овај недостатак јасноће може довести до скептицизма и ометати прихватање социјалних предузећа као легитимних и одрживих предузећа.

Иако се извори експлицитно не баве јавном перцепцијом у Северној Македонији, могуће је да слични изазови постоје, посебно имајући у виду настанак концепта у региону. Превазилажење ових перцептивних баријера захтева циљане напоре да се подигне свест о различитим карактеристикама савремених друштвених предузећа, њиховом друштвеном утицају и њиховом доприносу економском развоју.

Испитивање конкретних примера социјалних предузећа у обе земље пружа даљи увид у њихову оперативну реалност и изазове са којима се суочавају. У Србији, &quot;Радан Росе&quot;, социјално предузеће основано као јавно-приватно партнерство између удружења жена и општине Лебане, илуструје сложеност сналажења у постојећим правним структурама [претходни разговор]. Иако је похваљен за свој приступ вођен заједницом, &quot;Радан Росе&quot; делимично власништво владе учинило га је неподобним за одређене могућности финансирања, наглашавајући потребу за већом правном јасноћом и прилагођеним механизмима подршке.

У Северној Македонији, извори пружају ограничене детаље о одређеним социјалним предузећима. Међутим, они истичу потенцијал ових подухвата за решавање горућих социјалних питања, као што су незапосленост и социјална искљученост. Извори указују на то да значајан део организација цивилног друштва (ОЦД) у Северној Македонији препознаје потенцијал преласка у социјална предузећа, што указује на све веће интересовање за овај модел за постизање друштвеног утицаја.

Поређење односа државе са социјалним предузећима у Србији и Северној Македонији открива сложену интеракцију фактора. Иако обе земље немају посебан правни оквир, ниво подршке владе и истакнутост циљаних иницијатива су израженији у Србији. Међутим, ово запажање оправдава даљу истрагу, јер се извори првенствено фокусирају на српски контекст.

ОЦД се појављују као кључни актери у обе земље, играјући виталну улогу у подршци социјалним предузећима, заговарању промена политике и подизању свести јавности. Решавање недостатка наменског правног оквира, неговање подржавајућег политичког окружења и промовисање нијансираног разумевања социјалног предузетништва међу јавним и финансијским институцијама су суштински кораци ка ослобађању пуног потенцијала социјалних предузећа у Србији и Северној Македонији.

## **Н. Поређење финансијских пејзажа: Социјална предузећа у Србији и Северној Македонији**

Сналажење у финансијском окружењу представља критичан изазов за социјална предузећа у Србији и Северној Македонији. Иако ова предузећа деле заједнички циљ

решавања социјалних потреба кроз пословне подухвате, њихова финансијска путовања су обликована различитим економским контекстима, политичким пејзажима и системима подршке присутним у свакој земљи. Извори, првенствено фокусирајући се на српски контекст, нуде увид у сложеност финансирања социјалних предузећа, док подаци о финансирању пејзажа Северне Македоније остају релативно оскудни.

У Србији, извори осликавају слику финансијског пејзажа који карактерише мешавина нових могућности и упорних изазова. Одсуство посебног правног оквира за социјална предузећа ствара двосмисленост, потенцијално омета приступ традиционалним путевима финансирања. Банке и финансијске институције, навикле да процењују предузећа на основу мотива за максимизирање профита, могу оклевати да продуже кредите или инвестиције социјалним предузећима због њиховог двоструког фокуса на друштвени утицај и финансијску одрживост.

Извори истичу овај изазов, сугеришући да недостатак јасне правне дефиниције може отежати социјалним предузећима да покажу свој кредибилитет, досадашње резултате и дугорочну одрживост потенцијалним инвеститорима. Овај недостатак јасноће може довести до перцепције већег ризика повезаног са социјалним предузећима, потенцијално ограничавајући њихов приступ капиталу.

Међутим, извори указују и на растућу свест у круговима српске владе о потенцијалу социјалног предузетништва, што доводи до појаве иницијатива и програма финансирања који имају за циљ подршку овим подухватима. На пример, пројекат „500 задруга за 500 села“, покренут 2017. године, одражава посвећеност ревитализацији руралних економија кроз кооперативне моделе. Ова иницијатива, иако није фокусирана само на социјална предузећа, пружа финансијску подршку и могућности за изградњу капацитета, потенцијално користи социјалним подухватима који послују под задружним правним обликом.

Штавише, извори наводе да Закон о јавним набавкама, донесен 2012. године, омогућава јавним институцијама да у своје тендерске процесе укључе социјалне и еколошке критеријуме. Ова одредба има за циљ да створи равноправније услове за социјална предузећа омогућавајући им да се такмиче за јавне уговоре на основу њиховог друштвеног утицаја заједно са традиционалним економским факторима. Међутим, извори указују на то да ова одредба тек треба да буде у потпуности искоришћена, што указује на потребу за већом свешћу и изградњом капацитета у агенцијама за јавне набавке и самим социјалним предузећима.

Поред владиних иницијатива, извори наглашавају кључну улогу организација цивилног друштва (ОЦД) у обликовању пејзажа финансирања социјалних предузећа у Србији. Организације као што су Фондација Траг, Паметни колектив и Европски покрет у Србији биле су кључне у заговарању промена политике, пружању подршке за изградњу капацитета социјалним предузетницима и олакшавању приступа финансијама. Ове организације цивилног друштва често делују као посредници,

повезујући социјална предузећа са потенцијалним финансијером, пружајући обуку о финансијском управљању и залажући се за прилагођеније финансијске производе.

На пример, извори помињу сарадњу између Европског покрета у Србији и комерцијалне банке, уз помоћ Министарства рада и социјалне политике, што је резултирало кредитним програмом посебно дизајнираним за социјална предузећа. Овај програм, иако ограничен у обиму, показује потенцијал за партнерства између ОЦД, владиних агенција и финансијских институција за решавање изазова финансирања са којима се суочавају социјална предузећа.

Упркос овим позитивним кретањима, извори указују на то да је укупна доступност средстава за социјална предузећа у Србији и даље ограничена у поређењу са европским колегама. Недостатак наменског правног оквира, заједно са новим разумевањем модела социјалног предузећа у финансијском сектору, и даље представља изазове. Социјална предузећа се често боре да обезбеде кредите због ограниченог колатерала, недостатка кредитне историје или потешкоћа у артикулисању њиховог друштвеног утицаја на начин који одјекује са традиционалним зајмодавцима.

Што се тиче Северне Македоније, извори пружају ограничен увид у специфичан финансијски пејзаж за социјална предузећа. Међутим, шири контекст економског и политичког окружења земље нуди неке трагове. Северној Македонији, као и Србији, недостаје посебан правни оквир за социјална предузећа, што потенцијално ствара двосмисленост и омета приступ финансијама. Без јасног правног статуса, социјална предузећа могу наићи на потешкоће у приступу традиционалним банкарским кредитима, привлачењу инвеститора или обезбеђивању грантова од међународних донатора који често захтевају признато правно лице.

Међутим, посвећеност Северне Македоније социјалној инклузији и смањењу сиромаштва, о чему сведочи њена Национална стратегија за смањење сиромаштва и социјалну искљученост, сугерише потенцијални политички простор за подстицање социјалног предузетништва. Стратегија наглашава важност промовисања социјалне инклузије кроз економско оснаживање, стварање могућности за рањиве групе и подстицање одрживог развоја – све циљеве који су у складу са принципима социјалног предузетништва.

Извори такође истичу кључну улогу организација цивилног друштва у екосистему социјалног предузећа у настајању Северне Македоније. Организације попут Центра за истраживање и креирање политика (ЦРПМ) активно су укључене у спровођење истраживања, пружање обуке амбициозним социјалним предузетницима и залагање за повољније политичко окружење. Међутим, информације о специфичним механизмима финансирања и обиму финансијске подршке која је на располагању социјалним предузећима у Северној Македонији остају ограничене у оквиру наведених извора.

Упоређивање финансијских пејзажа за социјална предузећа у Србији и Северној Македонији открива сложену слику заједничких изазова и различитих путева. Иако обе земље немају наменски правни оквир, што потенцијално омета приступ традиционалним финансијама, чини се да је Србија направила неке кораке у стварању циљаних програма финансирања и подстицању сарадње између владиних агенција, организација цивилног друштва и финансијских институција. Међутим, извори се претежно фокусирају на српски контекст, ограничавајући свеобухватно поређење са Северном Македонијом. Даља истраживања и анализе су од суштинског значаја за дубље разумевање реалности финансирања са којима се суочавају социјална предузећа у Северној Македонији и да се направи дефинитивнија поређења између две земље.

## **О. Допринос социјалних предузећа Србије и Северне Македоније интеграцији угрожених група**

Социјална предузећа у Србији и Северној Македонији играју кључну улогу у интеграцији рањивих група у друштво и радну снагу. По својој природи, ова предузећа су вођена друштвеном мисијом, дајући приоритет друштвеном утицају уз финансијску одрживост. Овај двоструки фокус их позиционира као кључне актере у промовисању социјалне инклузије и пружању могућности онима који су често маргинализовани традиционалним економским структурама.

Извори истичу распрострањеност социјалних предузећа у Србији и Северној Македонији која се фокусирају на пружање могућности запошљавања и обуке појединцима који се суочавају са значајним препрекама за улазак у радну снагу. У Србији, на пример, предузећа посебно усмерена ка запошљавању и стручном усавршавању особа са инвалидитетом су се појавила као истакнута категорија у пејзажу социјалних предузећа. Ова предузећа нуде спас особама са инвалидитетом који се често боре да пронађу своје место на главном тржишту рада.

Један од примера ове посвећености инклузивности је законски захтев у Србији за предузећа која желе да се квалификују за посебне субвенције за запошљавање особа са инвалидитетом. Ове компаније морају имати најмање 50% своје радне снаге коју чине особе са инвалидитетом, што је одредба која подстиче интеграцију ове рањиве групе. Ова интервенција политике показује како циљано законодавство може подстаћи социјална предузећа да дају приоритет укључивању маргинализованих група.

Штавише, финансијска подршка коју је Влада Србије пружила овим предузећима, као што су субвенције које покривају значајан део плата запослених са инвалидитетом, наглашава признање Владе од кључне улоге коју ова социјална предузећа играју у промовисању социјалне инклузије. Ова финансијска помоћ помаже да се надокнади додатне трошкове који су често повезани са запошљавањем особа са инвалидитетом и подстиче предузећа да прихвате инклузивност.

Извори додатно наглашавају драгоцену улогу коју социјална предузећа играју у подршци особама са инвалидитетом изван пуког запошљавања. Ова предузећа често пружају свеобухватну подршку, укључујући стручну обуку и програме социјалне интеграције, који оснажују особе са инвалидитетом да стекну вредне вештине, изграде самопоуздање и активно учествују у свим аспектима друштва. Пружајући ову холистичку подршку, социјална предузећа постају катализатори позитивних промена, подстичући инклузивније и праведније друштво за све.

У Северној Македонији, сектор социјалног предузећа у настајању такође показује снажну посвећеност интеграцији рањивих група, са посебним фокусом на оснаживање особа са инвалидитетом и оних који се суочавају са социјалном искљученошћу. На пример, организације као што је Центар за истраживање и креирање политика (ЦРПМ) одиграле су кључну улогу у пружању обуке и подршке социјалним предузећима, омогућавајући им да створе одрживе могућности запошљавања за рањиве групе.

Иако су правни и политички оквири у Северној Македонији још увек у развоју, извори указују на то да постоји све веће препознавање потребе за циљаном подршком социјалним предузећима, посебно онима која су фокусирана на интеграцију рањивих група. Напори владе да развије свеобухватну националну стратегију за развој социјалних предузећа, ослањајући се на најбоље праксе ЕУ, сигнализира позитиван корак ка стварању повољног окружења за социјална предузећа да напредују и прошире свој утицај.

Поред обезбеђивања запошљавања, социјална предузећа у Србији и Северној Македонији доприносе интеграцији угрожених група:

**Промовисање социјалне кохезије:** Стварањем радног окружења које вреднује разноликост и инклузију, социјална предузећа подстичу позитивне друштвене интеракције и разбијају баријере између различитих друштвених група. То може довести до већег разумевања и прихватања маргинализованих заједница.

**Оснаживање појединаца:** Многа социјална предузећа нуде обуку и могућности развоја које превазилазе основне вештине посла. То може укључивати програме финансијске писмености, обуку лидера и радионице за лични развој, који оснажују појединце да преузму контролу над својим животима и постану активни чланови својих заједница.

**Промена перцепције:** Приказивањем талената и способности угрожених појединаца, социјална предузећа оспоравају негативне стереотипе и промовишу позитивне наративе о њиховом доприносу друштву. То може довести до веће социјалне инклузије променом ставова јавности и утицајем на политичке одлуке.

Извори нуде убедљиве примере како социјална предузећа у Србији и Северној Македонији праве опипљиву разлику у животима угрожених људи. Иако се сектор суочава са изазовима, као што су ограничен приступ финансијама, недостатак свести и потреба за подршком за изградњу капацитета, посвећеност ових предузећа социјалној инклузији остаје покретачка снага за позитивне промјене. Како ова предузећа настављају да расту и иновирају, они имају потенцијал да трансформишу животе, ојачају заједнице и допринесу праведнијем и равноправнијем друштву за све.

## П. Кључне политичке препоруке за подршку социјалним предузећима у Србији

Сектор социјалног предузетништва у Србији стално добија на замаху, показујући потенцијал за решавање друштвених изазова и допринос економском расту. Да би се у потпуности откључао овај потенцијал и подстакао успешан екосистем социјалних предузећа, циљане интервенције политике су од суштинског значаја. Извори нуде драгоцене увиде за креаторе политике, наглашавајући потребу за вишеструким приступом који обухвата правно признање, побољшани приступ финансијама, прилагођене иницијативе за изградњу капацитета и циљане напоре за подизање свијести јавности.

**Успостављање јасног и свеобухватног правног оквира истиче се као основна препорука политике.** Овај оквир треба да дефинише социјална предузећа на основу њихове двоструке мисије друштвеног утицаја и финансијске одрживости, разјашњавајући њихов правни положај и разликујући их од традиционалних добротворних организација и предузећа. Извори истичу постојеће правне облике, као што су удружења грађана, задруге и предузећа за запошљавање и стручно усавршавање особа са инвалидитетом, као потенцијалне полазне тачке за развој овог оквира.

Посебна правна дефиниција би повећала легитимитет социјалних предузећа у Србији, привлачећи инвеститоре, финансијере и купце који цене њихов друштвени утицај. Извори предлажу ослањање на постојеће дефиниције и најбоље праксе из ЕУ и других

земаља са успостављеним екосистемима социјалних предузећа. На пример, критеријуми ЕМЕС Европске истраживачке мреже, који се широко користе у Европи, наглашавају карактеристике као што су јасна друштвена мисија, висок степен аутономије и демократске структуре управљања.

Надоградња постојећих правних облика, као што су задруге, које већ чине значајан део социјалних предузећа у Србији, могла би да обезбеди лакшу транзицију и искористи постојеће структуре подршке. Владин пројекат „500 задруга за 500 села“ показује посвећеност неговању задружних модела, нудећи драгоцене лекције за осмишљавање политика које подстичу стварање и раст социјалних задруга.

**Поред правног признања, извори наглашавају потребу за побољшаним приступом различитим и прилагођеним могућностима финансирања.** Традиционални начини финансирања често се покажу неадекватним за социјална предузећа због својих јединствених профила ризика и потешкоћа у квантификацији њиховог друштвеног утицаја у чисто финансијском смислу. Да би се ово решило, извори препоручују комбинацију:

**Грант програми:** Јавно финансирани програми грантова могу да обезбеде кључно финансирање семена и обртна средства за социјална предузећа, посебно у раним фазама када токови прихода могу бити ограничени и традиционалне опције финансирања су мање доступни.

**Гаранције за кредите:** Влада може подстаћи финансијске институције да позајмљују социјалним предузећима нудећи гаранције за кредите које ублажавају уочени ризик за зајмодавце. То би подстакло банке да понуде повољније услове кредита за социјалне подухвате.

**Обвезнице друштвеног утицаја:** Истраживање иновативних механизма финансирања, као што су обвезнице друштвеног утицаја, могло би откључати приватни капитал за друштвено добро. Ове обвезнице укључују приватне инвеститоре који унапред обезбеђују средства за социјалне програме, а влада отплаћује инвеститоре на основу постизања унапред дефинисаних социјалних исхода.

Извори такође наглашавају потребу за финансијским инструментима прилагођеним посебно социјалним предузећима, као што су фондови за вентуре филантропију или стрпљиве капиталне инвестиције које дају приоритет дугорочном друштвеном утицају уз финансијске приносе. Ослањајући се на искуство кредитног програма који су покренули Европски покрет у Србији, Министарство рада и социјалне политике и комерцијална банка, креатори политика могу да повећају и реплицирају успешне моделе финансирања социјалних предузећа.

**Извори доследно наглашавају важност свеобухватне подршке за изградњу капацитета за опремање социјалних предузетника са основним вештинама и знањем за управљање одрживим и утицајним подухватима.** Интервенције политике треба да се фокусирају на:

**Циљани програми обуке:** Развој и финансирање програма обуке прилагођених специфичним потребама социјалних предузетника, који покривају области као што су пословно планирање, финансијско управљање, мерење утицаја, и маркетинг, су од кључног значаја.

**Менторство и могућности умрежавања:** Повезивање амбициозних и постојећих социјалних предузетника са искусним менторима и подстицање могућности умрежавања у сектору може пружити непроцењиве смернице, подршку и приступ најбољим праксама.

**Приступ ресурсима за развој бизниса:** Обезбеђивање приступачан или субвенционисани приступ цо-воркинг просторима, пословни инкубатори, и онлине ресурси може да оснажи социјална предузећа да ефикасно развију и скалирају своје пословање.

Препознајући виталну улогу организација за подршку које већ послују у Србији, као што су Фондација Траг, Паметни колектив и Европски покрет у Србији, креатори политика треба да обезбеде овим организацијама већа средства, ресурсе и подршку за изградњу капацитета како би прошириле свој домет и утицај.

**На крају, извори наглашавају да је подизање свести јавности кључно за подстицање екосистема подршке социјалним предузећима у Србији.** Циљане кампање и иницијативе треба да имају за циљ:

**Јасно дефинисати и разликовати социјална предузећа:** Едукација јавности о дефиницији, карактеристикама, и друштвени доприноси социјалних предузећа је од суштинског значаја да их разликује од традиционалних добротворних организација и предузећа.

**Излог Приче о успеху: Истицање** успешних друштвених предузећа у различитим секторима кроз медијско извјештавање, јавне догађаје и онлине платформе могу показати свој утицај и инспирисати друге да се укључе у сектор.

**Промовисање социјалних набавки:** Подизање свести међу јавним званичницима о предностима социјалних набавки и подстицање да укључе социјалне и еколошке критеријуме у јавне тендере може створити значајне тржишне могућности за социјална предузећа.

Извори указују на то да коришћење постојећих платформи, као што је Форум за социјалне иновације, може допринети подизању свести и промовисању дијалога између социјалних предузећа, креатора политике, инвеститора и јавности. Повећањем јавног разумевања модела социјалних предузећа, креатори политике могу да подстакну културу свесне потрошње у којој грађани активно бирају производе и услуге из социјалних подухвата, доприносећи њиховој финансијској одрживости и омогућавајући им да постигну већи друштвени утицај.

**Р. Кључне препоруке политике за подршку  
социјалним предузећима у Северној  
Македонији**

Пејзаж социјалног предузетништва у Северној Македонији представља јединствен скуп могућности и изазова. Иако је концепт социјалног предузећа релативно нов, све је веће признање његовог потенцијала да се бави горућим друштвеним питањима и допринесе економском развоју. Извори указују на новонастали, али обећавајући сектор којем је потребна свеобухватна подршка политике како би се откључао његов пуни потенцијал.

Тема која се понавља у свим изворима је **потреба за јасном и конзистентном правном дефиницијом социјалних предузећа у Северној Македонији**. Тренутно не постоји јединствени правни оквир који препознаје и регулише социјална предузећа, стварајући двосмисленост и ометајући њихов раст. Без правне дефиниције, социјална предузећа се боре да се разликују од традиционалних предузећа и непрофитних организација, што отежава привлачење инвестиција, приступ могућностима финансирања и изградњу поверења са потрошачима.

Креатори политике треба да дају приоритет **развоју и усвајању свеобухватног правног оквира који јасно дефинише социјална предузећа**, наводећи њихове карактеристике, управљачке структуре и захтеве за извештавање о друштвеном утицају. Овај оквир треба да се ослања на постојеће дефиниције и најбоље праксе ЕУ, као што су оне наведене у Иницијативи Европске комисије за социјално предузетништво, узимајући у обзир специфичан контекст и потребе Северне Македоније.

Успостављање правног идентитета за социјална предузећа не само да би пружио пријекто потребну јасноћу и легитимитет, већ би и **откључало приступ прилагођеној финансијској подршци**. Извори наглашавају да приступ финансијама остаје значајан изазов за социјална предузећа у Северној Македонији. Традиционалним финансијским институцијама често недостаје разумевање и апетит за ризиком да адекватно служе потребама друштвених подухвата, који често раде са ограниченим колатералом и дају приоритет друштвеном утицају уз финансијске приносе.

Влада би требало да истражи вишеструки приступ за решавање јаза у финансирању. **Успостављање наменског фонда за социјална предузећа** могло би да обезбеди финансирање семена, грантове и гаранције за кредите за подршку стварању и расту друштвених подухвата. Креатори политике би такође могли размотрити **пореске олакшице и субвенције** за привлачење приватних инвестиција и подстицање традиционалних финансијских институција да развију прилагођене финансијске производе за социјална предузећа.

Извори такође **наглашавају важност подршке за изградњу капацитета** за опремање социјалних предузетника вештинама и знањем потребним за управљање одрживим и утицајним подухватима. Многи амбициозни социјални предузетници у Северној Македонији долазе из непрофитних средина и можда им недостаје пословна способност и предузетничке вештине потребне за успех на конкурентним тржиштима.

Интервенције политике треба да дају приоритет развоју циљаних **програма обуке, могућности менторства и приступа ресурсима за развој пословања** посебно дизајнираним за социјалне предузетнике. Сарадња са постојећим организацијама за подршку, као што је Центар за истраживање и креирање политика (ЦРПМ), који је већ био кључан у организовању обуке и радионица за изградњу капацитета за социјалне предузетнике, може да побољша домет и ефикасност ових иницијатива.

**Подизање свести јавности о моделима социјалног предузећа и њиховим друштвеним доприносима је још једна кључна препорука политике**. Шира јавност у Северној Македонији можда није упозната са концептом социјалног предузећа, често га спајајући са добротворним или традиционалним пословним моделима. Овај недостатак свести може ограничити тржишне могућности за социјална предузећа и ометати њихову способност да привуку таленте, купце и инвеститоре.

Влада би требало да инвестира у кампање **за подизање свести јавности које јасно артикулишу предлог вредности социјалних предузећа**, наглашавајући њихову двоструку мисију друштвеног добра и финансијске одрживости. Представљање успешних студија случаја социјалних предузећа у различитим секторима путем медија, догађаја и онлине платформи може помоћи у промени перцепције јавности и инспирисати већи ангажман у сектору.

Креатори политике такође треба **да истраже механизме за промовисање социјалних набавки**, подстичући јавне власти да укључе социјалне и еколошке критеријуме у своје процесе набавке. То не само да би социјалним предузећима пружио равноправније услове када се такмиче за јавне уговоре, већ би и послало снажан сигнал тржишту о вредности друштвено одговорних предузећа.

Усвајањем свеобухватног оквира политике који се бави правним, финансијским потребама сектора социјалног предузећа за изградњу капацитета и подизање свести, Северна Македонија може да откључа пуни потенцијал овог сектора у настајању. То ће захтијевати заједнички напор између креатора политике, социјалних предузетника, инвеститора, организација за подршку и грађана како би се створио екосистем у којем социјална предузећа могу напредовати и допринијети праведнијем и просперитетнијем друштву.